

Forskerforum

TIDSSKRIFT FOR FORSKERFORBUNDET

FOTO: ERIK NORRUD

José forsker for Norge

Halvparten av forskerrekruertene kommer fra utlandet.
Regjeringen mener sektoren er ute av balanse.

Side 16–21

Cluet er visst å vere internasjonalt

Tre av ti postdoktorar i Noreg er norske. Kva er rett nivå på internasjonaliseringa av akademien?

FOTO: ERIK NORRUD

– Vi kan ikkje favorisere norske søkjarar ved tilsetningar, seier Kjetil S. Jakobsen, leiar ved CEES-senteret. Om lag halvparten av stipendiatane ved senteret er norske.

«Eg sit her med 104 søknader til ei stipendiatstilling i naturgass framfor meg. Ingen av søkerane er frå Noreg. 56 kjem frå Iran, åtte frå India, fem frå Kina, fem frå Nigeria, sju frå Pakistan, og resten frå ulike land i Europa.» Det sa Jann Rune Ursin, professor ved Institutt for petroleumsteknologi ved Universitetet i Stavanger til Forskerforum i 2013. Så tendensen er ikkje ny: Hovudsaka i dette bladet (side 16) tek for seg det stadig aukande innslaget av utanlandsk arbeidskraft i norsk akademien.

Noko av grunnlaget for saka er oppdaterte tal frå Statistisk sentralbyrå (SSB). I år 2000 var 13 prosent av dei som tok doktorgrad frå utlandet. I 2021 hadde andelen auka til 44 prosent. Blant postdoktorane er så mange som sju av ti utlendingar. Av alle som disputerte i 2020, er 39 prosent ikkje å finne i offentlege register i Noreg. Den vanlegaste grunnen er nok at dei ikkje er i landet lenger. Men mange vert òg verande: I 2021 var, ifølgje SSB, 32 prosent av forskarar og fagleg

personale i norsk akademien innvandrarar.

«Cluet er visst å vere internasjonalt.» Tekstlinja frå bandet Tre små kinesere passsar på norsk forskingspolitikk dei siste tiåra. Internasjonalisering har med god grunn vore eit fyndord for politikarar og universitetsleiarar: *Det er i EU vi finn dei store pengane. Forskinga er i sin natur internasjonalt. Dei største problema i vår tid må vi løyse overnasjonalt. Mobil arbeidskraft styrkar dei internasjonale relasjonane våre.* Men no kan det sjå ut til at dei sitjande styresmaktene meiner at utviklinga har gått lengre enn ho burde. Dei har oppdaga at internasjonaliseringa i liten grad er medviten eller balansert mot andre omsyn.

Regjeringa la fram ein ny langtidsplan for forskning og høgare utdanning i fjor haust, og denne vart vedteken av Stortinget i vinter. I planen peikar regjeringa på den høge andelen utlendingar i rekrutteringsstillingar. Statssekretær Oddmund Løkensgard Hoel (Sp) i Kunnskapsdepartementet får representere styresmaktene i saka vår. Han under-

strekar at forskarrekruttane frå utlandet er ein ressurs, og han vonar dei kjenner seg velkomne. Det er framtida han vil diskutere: Liksom ein del nordmenn skal dra ut og ta doktorgrad, skal ein del utlendingar skal kome hit og ta doktorgrad. Men totalen ser ut til å vere i høgaste laget når berre halvparten av stipendiatane er norske, meiner Hoel.

Kva mekanismar ligg bak det store innslaget av internasjonale forskarar i norsk akademien? Ein viktig faktor er at vilkåra for stipendiatar er betre her i landet enn i mange andre land. Samtidig står ikkje arbeidsvilkåra i akademien i stil med kva løn og stabilitet privat sektor kan tilby, og eg minner om at mange utanlandske forskarrekrutterar reiser frå landet etter stipendperioden. I sum forårsakar desse tendensane eit – minst – tosidig problem sett frå Noreg: For det fyrste kan andelen norske forskarar i nokre fagområde verte i minste laget. For det andre kan store delar av arbeidslivet utanfor akademien få manko på spesialistar og høgt utdanna folk. Kompetansen som møysommeleg og kostbart er bygd opp kan forsvinne. Forskningsrådet opplyser at dei bruker ein sats på 1,2 millionar kroner per årsverk for stipendiatstillingar. Gitt at ein doktorgrad tek tre–fire år, kjem vi opp i store summer.

Som vi fortel i saka vår, har ikkje Kunnskapsdepartementet planlagt tiltak for å auke det norske innslaget blant forskarrekruttane. Statssekretær Hoel fortel at ein fyrst vil be institusjonane om å skaffe seg eit oversyn og finne ut om nokre fagområde er spesielt utsette.

Lat oss til slutt vende tilbake til 2013 og stoda slik ho vart skildra av Jann Rune Ursin ved Institutt for petroleumsteknologi i Stavanger. Kor meinte han det vart av alle dei internasjonalt rekrutterte stipendiatane? «Dei fleste får jobb i oljeindustrien og blir verande. Mange får også jobb i instituttsektoren. Men rekruttering inn i akademien frå eigne ph.d.-ar er nesten ikkje-eksisterande», sa Ursin. Det er denne røyndomsskildringa som styresmaktene omsider ser ut til å ta inn over seg.

Kjetil A. Brottveit
Redaktør

«Statssekretæren understrekar at forskarrekruttane frå utlandet er ein ressurs, og han vonar dei kjenner seg velkomne.»

4 Vil løfte realfagene

– Hvis ikke Norge skal komme bakpå inn i den grønne omstillingen, er vi nødt til å utdanne flere innenfor teknologiske fag, sier Jan Tore Sanner (H).

16 Rekrutterer fra utlandet

Stadig flere stipendiater i Norge kommer fra utlandet. – Totalen ser ut til å være i høyeste laget når bare halvparten av stipendiatene er norske, sier statssekretær Oddmund Løkensgard Hoel.

24 Gjør porten vid

Akademikere må ikke la seg skremme ut av offentligheten, mener Klaus Mohn, rektor ved Universitetet i Stavanger.

28 Gamle skrifter – ny teknologi

Nasjonalbiblioteket bruker kunstig intelligens til å tyde gamle, håndskrevne tekster. Vi ønsker å gjøre materialet mer tilgjengelig for forskning, forteller forskningsbibliotekar Yngvil Beyer.

6 Klimarebellene

– Forskere har gått ut med advarsler og opprop gang på gang til ingen nytte, sier professor Marion Grau ved Menighetsfakultetet. Selv engasjerer hun seg i Scientist Rebellion.

8 Forskning på liksom

For en billig penge kan forskere kjøpe seg til «forfatterskap» av masseproduserte artikler. Høgskolen på Vestlandet opplevde at en egen stipendiat hadde falt for fristelsen.

10 Framtidas kunnskap

Regjeringen kartlegger hvilken kompetanse som trengs i framtida. Det er en fare for å bygge ned fagområder som blir avgjørende, advarer lederen i Universitets- og høyskolerådet.

12 Vil samordne sikkerhet

Hvilke sikkerhetshensyn må forskere ta ved internasjonalt samarbeid? I dag er tolv statlige etater involverte i slike spørsmål. Et nytt forslag går ut på å opprette ett felles kontaktpunkt.

FASTE SIDER

13 News in brief

14 Innland

22 Utland

31 Aldri anna enn språk

32 20 nøtter

33 Ti kjappe

34 Bøker

38 Kronikk

41 Gjesteskribenten

42 Debatt

44 Tilbakeblikk

45 Informasjon fra
Forskerforbundet

Forskerforum

Nr. 4/2023 – 55. årgang

FAGBLAD OM FORSKNING OG HØYERE UTDANNING

Forskerforum blir redigert etter redaktørplakaten og er medlem i Fagpressen.

UTGIVER: Forskerforbundet, Postboks 1025 Sentrum, 0104 Oslo. Telefon: 21 02 34 00

ANSVARLIG REDAKTØR: Kjetil A. Brottveit, kjetil.brottveit@forskerforum.no

REDAKSJONSSEKRETÆR: Julia Loge, julia.loge@forskerforum.no

JOURNALISTER: Lina Christensen, lina.christensen@forskerforum.no

Asle Olav Rønning, asle.olav.ronning@forskerforum.no

Kjerstin Gjengedal, kjerstin.gjengedal@forskerforum.no

KONTAKT REDAKSJONEN: redaksjonen@forskerforum.no

ANNONSER: Salgsfabrikken v/Ann-Kristin Valby (Kikki)

E-post: annonser@forskerforum.no. Mobil: 901 19 121

Design: Concorde Design. Trykk: Ålgård Offset.

ISSN 0800-1715. Opplag: 22 314

JAN TORE SANNER

Representant for Høyre i utdannings- og forskningskomiteen på Stortinget. Tidligere kunnskapsminister.

AKTUELL MED: Høyre har fremmet forslag for Stortinget om en tiårig realfagsstrategi.

MANER TIL REALFAGSKAMP

Det er mer bekymringsfullt med fallende rekruttering til realfag enn til nordisk, mener Høyres Jan Tore Sanner.

Det er ikke noe nytt at Høyre er bekymret for interessen for realfag. Men det var da NHO-sjefen allierte seg med rektorene ved Universitetet i Oslo (UiO) og NTNU og varslet om en «realfagskrise» i Khrono, at partiet anså det som riktig tidspunkt å foreslå en realfagsstrategi. Bakgrunnen: Det var 40 prosent færre kvalifiserte søkere til lektorutdanningen i realfag i fjor sammenlignet med i 2019, og NHO-bedriftene melder om kompetansemangel innen ingeniørfag og tekniske fag.

– NTNU bygger Norsk havteknologisenter, som ifølge egne nettsider skal «sikre Norges posisjon som ledende havnasjon». Ved UiO reises Livsvitenskapsbygget for toppforskning innen blant annet medisin og kjemi. Satses det ikke allerede på realfag?

– Det er viktig med bygg, men de må fylles med kompetanse. Vi har hatt en satsing på realfag over tid. Regjeringen Solberg hadde en realfagsstrategi som varte i fire år. Vi iverksatte mange tiltak gjennom hele utdanningssystemet, fra flere naturfagtimer på barneskoletrinnet og økte kompetanse- og opptakskrav med firerkravet i matematikk på lærerutdanningen. Samtidig er behovene betydelige. Rektorene ved UiO og NTNU peker på fallende rekruttering, og vi ser det på kompetansebarometeret til NHO.

– Betyr det at tiltakene som allerede er satt i gang, ikke virker?

– Det er åpenbart behov for forsterkede tiltak. Når vi ser på rekrutteringen til for eksempel realfagslektorer i videregående skole, så er det en nedgang. Ser vi på behovene knyttet til det grønne skiftet, til håndteringen av den digitale utviklingen og på beredskapssituasjonen på grunn av et mer spent politisk bilde, så trenger vi flere forskere med høy realfaglig kompetanse.

– Jeg har kikket på noen tall fra SSB, og i perioden 2011–2021 økte antallet studenter i Norge med 29 prosent. I «naturvitenskapelige fag, håndverksfag og tekniske fag» var økningen 36 prosent. Det er ikke så verst, det?

– Det er store ungdomsskull, og det er flere studieplasser totalt sett. Men innenfor utdanning av nye realfagslærere er det en nedgang. Utdanning handler om lange linjer og langsiktig

– Vi trenger flere norske studenter som velger de tyngste studiene.

satsing. Vi gjør det bra i naturfag i femteklasse, men vi ligger langt etter andre land på ungdomstrinnet. Når færre velger de tunge realfagene på videregående skole, samtidig som de gode, gamle realfagslærerne er på vei ut og det er færre studenter som velger lektorutdanningen i realfag, så vil det over tid svekke vår totale realfaglige kompetanse.

– I strategien starter dere allerede i barnehagen, men Forskerforum er mest opptatt av høyere utdanning. Hvilke tiltak er aktuelle her?

– Skal du løfte den realfaglige satsingen innenfor universitets- og høyskolesektoren, er du nødt til å starte i barnehagen. For å øke rekrutteringen til realfaglige utdanninger, og ikke minst få inn flere som har valgt de tyngste fagene og de høyeste nivåene, må den realfaglige interessen vekkes tidligere.

– Men er det noen konkrete tiltak som er aktuelle?

– Det er jeg helt sikker på, men vi har ikke valgt å konkretisere alle tiltakene i forslaget, nettopp fordi strategien skal være tiårig og må utarbeides i samarbeid med utdanningssektoren, academia og de viktigste fagmiljøene.

– Det er en ganske høy andel utenlandske doktorgradsstipendiater i Norge. I 2021 var 111 stipendiater i teknologiske fag norske, mens 163 var fra andre land. Hva sier du til det?

– Dette peker vi på i forslaget. Et av de nye temaene som aktualiserer en slik langsiktig strategi, er nettopp den sikkerhetspolitiske situasjonen. Vi trenger flere norske studenter som velger de tyngste studiene, og som også velger forskerveien.

– Men er det et problem?

– Det kan være det. Nettopp på grunn av behovet for å få flere som har norsk sikkerhetsklarering, er det viktig å øke rekrutteringen, for eksempel til kryptologi.

– Khrono skrev nylig at færre søker seg til lektorutdanningen i nordisk, og vi hører stadig vekk om mangel på sykepleiere og lærere. «Det blir mildt komisk med så mange alarmer», skriver professor emeritus i lærerutdanning, Karl Øyvind Jordell, i et innlegg. Er det noe i det?

– Jeg har lest det innlegget. Det slås alarm på mange områder, og det illustrerer at vi får mangel på arbeidskraft i årene som kommer. Jeg er uenig i at det er komisk, men det underbygger at vi må få mer ut av arbeidskraften, og at vi må ha et bevisst valg når det gjelder prioriteringene.

– Er svak rekruttering til realfag et større problem enn svak rekruttering til nordisk?

– Mitt svar på det er definitivt ja. Det knytter seg til de store samfunnsutfordringene vi står overfor, ikke minst det grønne skiftet. Hvis ikke Norge skal komme bakpå inn i den grønne omstillingen, er vi nødt til å utdanne flere innenfor teknologiske fag.

– Energiforsker Indra Øverland sa til Forskerforum i 2020 at «vi har kommet langt i å utvikle teknologier som kan kutte utslipp. Det som derimot ikke er på plass, er hvordan vi skal få folk til å ta forskningen og klimaproblemet på alvor». Er du enig eller uenig i det?

– Jeg er enig i at det er en viktig problemstilling, men jeg er uenig i at vi har tilstrekkelig med kompetanse. Tvert imot er det behov for mer, og vi har behov for mer spisskompetanse. Men den kompetansen han etterspør, er egentlig en politisk utfordring. Det er politikerne som må foreta en del av de valgene.

– Men en del teknologi er på plass? Fossilbiler kan byttes ut med elbiler ...

– Utviklingen går i forrykende tempo. Vi har noen tunge industrielle miljøer, og vi må sørge for at de får riktig kompetanse.

– En gruppe klimaforskere fra Cicero har påpekt at vi ikke bare trenger teknologi for grønn omstilling, men også samfunnsvitenskapelig forskning for å finne ut hvordan man kan skape samfunnsendring. Hvordan kan flere teknologer bidra til slik kunnskap?

– Det er en viktig utfordring for universitetene, og vi politikere skal ikke detaljstyre hvordan de legger opp utdanningene. Vi ser at flere utdanningsinstitusjoner har blitt bedre på tverrfaglighet, ikke minst NTNU. Hvordan man skal se ulike fagdisipliner i sammenheng, er en viktig diskusjon i akademien.

– Høyre innførte en realfagsstrategi da dere satt i regjering.

Ifølge en evaluering fra NIFU førte den ikke til bedre resultater eller motivasjon. Hvorfor skal en ny strategi gjøre det bedre?

– De pekte vel på at det er for tidlig eller vanskelig å finne målbare indikatorer på alle tiltakene i strategien, gitt den korte perioden den har vært i effekt. For å ta et eksempel: Da vi innførte femårige masterutdanninger for å bli lærer, tok det fem år før de første ble uteksaminert. Det tar enda lengre tid før det vil gi en endring i skolen. Skal vi lykkes med å løfte realfagene i utdanningssystemet, trenger man et mye lengre perspektiv enn en fireårsplan.

◆ AV LINA CHRISTENSEN

■ – Jeg var veldig glad i matematikk, men jeg valgte samfunnsfag, sosialøkonomi og rettslære på videregående, fordi det var der interessene mine lå, sier Jan Tore Sanner.

Sivilt ulydige forskarar

Forskaraktivistrørsla Scientist Rebellion brukar sivil ulydnad mot klimakrisa. Forskarar med bakgrunn frå miljørørsla tvilar på om det er effektivt.

FOTO: KRISTINA VISAKORPI

■ I februar demonstrerte Scientist Rebellion framfor Stortinget. Her held Marianne Therese Smogeli Holter frå UiO appell, flankert av Andreas Ytterstad (Oslomet, t.v.) og Marion Grau (Menighetsfakultetet, t.h.).

AKTIVISME – Det er ei hardnakka norm at forskarrolla er nøytral, og at dersom ein skal gje uttrykk for eit verdistandpunkt, må det skje på privat. Ein del av målet vårt er å utfordre desse normene, seier Myranda Murray, stipendiat i biologi ved NTNU og medlem av protestrørsla Scientist Rebellion.

TRAPPAR OPP I NOREG

Internasjonalt har Scientist Rebellion vore aktive sidan hausten 2020. Rørsla er ein akademisk avleggjar av Extinction Rebellion, som nyttar sivil ulydnad for å skaffe merksemd om klima- og naturkrisa. Murray fortel at NTNU har hatt eit lokallag sidan våren 2022 som har stått bak fleire aksjonar. Denne våren trappar dei opp aktivitetane i Noreg.

Scientist Rebellion ønskjer å nå andre akademikarar, like mykje som politikarar og media. Murray meiner det er på tide at academia endrar taktikk:

– Vi har trudd at dersom vi berre legg fram våre forskningsbaserte åtvaringar, så vil folk handle. Men det har ikkje fungert. No treng vi å få academia til å oppføre seg på ein måte som samsvarar med krisesituasjonen vi er i, seier ho.

BRUKAR FORSKARIDENTITETEN

I februar arrangerte Scientist Rebellion fleire møte i Oslo, og dei heldt også ein demonstrasjon framfor Stortinget. Der deltok mellom andre Marion Grau, som er professor i teologi ved Menighetsfakultetet. Ho har også vore med i Concerned Scientists.

– Eg tykkjer det er flott at Scientist Rebellion kjem til Noreg no, seier ho.

– Problemet er å nå igjennom med forskinga. Det vi seier, er at vitskapen er overveldande, men vi har kjensla av at vi kan skrive så mykje vi vil, men likevel ikkje bli lytta til. Det gjer at ein blir tvinga til å gjere seg synleg i offentlegheita.

Grau heldt appell framfor Stortinget, der ho mellom anna poengterte at vitskapens etos gjev forskarar ei moralsk plikt til å arbeide til det gode for fellesskapen.

Det er eit poeng for Scientist Rebellion at aksjonistane nettopp er forskarar og ikkje kven som helst.

– Extinction Rebellion vart i starten ofte avfeia som uvitande og utan tyngde, dei vart banaliserte. Scientist Rebellion kan ikkje

avfeia på same måten, seier Grau.

– Kva seier de til dei som meiner forskarar skal vere objektive og halde seg til å levere faktakunnskap?

– Vi ønskjer jo eigentleg berre at omverda har ei objektiv haldning til det som er forskingskonsensus, og handlar på bakgrunn av det. Men kva nyttar det med faktakunnskap, forskarar har gått ut med åtvaringar og opprop gong på gong til ingen nytte. No er mange fortvilte, seier Grau.

– Vi treng meir kunnskap om korleis ein får folk med på å endre samfunnet, seier Elin Lerum Boasson.

FOTO: TRON TRONDAL

BRUKAR ANDRE KANALAR

– Neineineineinei, seier Elin Lerum Boasson på spørsmål om ho har vurdert å engasjere seg i Scientist Rebellion. Boasson er professor i statsvitskap ved Universitetet i Oslo (UiO), forskar på klima- og energipolitikk og har vore hovudforfattar i FN's

klimapanel. Ho er også tidlegare leiar i Natur og Ungdom (NU) og har vore med på sin del av sivil ulydnad på vegner av miljøet.

– Eg er på ingen måte mot ikkje-valdeleg sivil ulydnad, det har ei kjempeviktig rolle i demokratiet. Men eg tenkjer at sivil ulydnad er den svake parts verkemiddel, ein siste utveg

for dei som er stemmelause. Vi som er akademikarar, og særleg eg som er professor, har sterk autoritet og godt høve til å få vår stemme fram om vi ønskjer det, seier ho.

Boasson peikar på at sivil ulydnad er mest effektivt når det blir brukt på toppen av ein pågåande politisk prosess.

– Det gjer at dei aksjonane vi har sett no, i saka om vindmøllene på Fosen, har hatt ein enorm effekt på den offentlege debatten. Men dei meir symbolske aksjonane som Extinction Rebellion har drive med, har ikkje ført til det same i det heile.

Ho får støtte av Bård Lahn, også tidlegare NU-leiar og no postdoktor ved TIK Senter for teknologi, innovasjon og kultur ved UiO. Han har forståing for dei som meiner aksjonar må til fordi verda ikkje har tid til å vente på dei langsame formelle prosessane. Men det er ikkje berre forskarar som er utolmodige, peikar han på.

– I politiske prosessar er ein ofte ivrig etter å få vite kva forskinga seier, fordi ein ønskjer seg eit fagleg grunnlag. Og så blir svaret gjerne at no skal vi først forske i tre år, og så skal vi publisere. Det er eit problem dersom det er den einaste typen kunnskap forskingsverda kan levere. Men eg trur forskarar har mange høve til å kommunisere kunnskapen sin også utanom dei litt langdryge prosessane.

KORLEIS LYTTE TIL FORSKINGA

Lahn vonar Scientist Rebellion også hugsar på å problematisere kva posisjon vitenskapen skal ha.

– Eg skjønner at dei nyttar slagord som «lytt til forskinga», for klimakrisa er godt vitenskapleg dokumentert, og vi veit at det blir gjort forsøk på å så tvil om kunnskapen. Men Fosen-saka er eit godt døme på at det er politiske, ikkje vitenskaplege, løysingar som trengst. Vi veit at vi treng fornybar energi, men det kan vere vanskeleg å byggje ut når ein samstundes skal ta andre omsyn. Forskarar må passe seg for å gje seg sjølve ein for opphøgd posisjon, seier han.

Elin Lerum Boasson forstår fortvilninga til naturvitenskaplege forskarar som studerer artar som er i ferd med å bli utrydda, og opplever at vegen frå kunnskap til praktisk politikk er lang.

– Samstundes forskar eg på klimapolitikk, og det er berre ikkje rett at ingenting skjer. Det har aldri skjedd så mykje politisk som no, seier ho.

– Men dette handlar også om korleis makt er fordelt i samfunnet. Eg meiner vi treng mykje meir kunnskap om korleis ein kan endre samfunnet og få folk med på det, for dagens aksjonar er jo eit teikn på at ein del prosessar ikkje har vore gode. Det kan vi forske på, men så må det vere opp til demokratisk valde organ kva dei vil gjere med det.

◆ AV KJERSTIN GJENGEDAL

HALVPARTEN VAR FEILSITERINGER

Mange lesar bare sammendraget og lar være å sjekke originalkilden når de siterer en vitenskapelig artikkel, tror Claire Glenton.

PUBLISERING – Vi fant ut at halvparten hadde referert til oss på en måte vi mente var feil, sier Claire Glenton, professor i kunnskapsbasert praksis ved Høgskolen på Vestlandet (HVL).

I 2011 publiserte Glenton og kollega Benedicte Carlsen, professor og viserektor ved Universitetet i Bergen, en vitenskapelig artikkel om bruk av fokusgrupper i forskning. Basert på 220 studier i 117 ulike tidsskrifter fant de ut at det er vanlig å bruke i gjennomsnitt åtte fokusgrupper. De fant også ut at forskere ofte lar være å forklare antallet fokusgrupper de har valgt.

Artikkelen ble raskt mye sitert. I dag har den over 800 siteringer. Men så begynte Glenton og Carlsen å lese artiklene som siterte dem.

– Det viste seg at det var drøssevis av feilsiteringer, sier Glenton.

– Det tyder på at folk egentlig ikke har lest artikkelen. De har bare googlet noe raskt, fått opp tallet og slengt det inn.

GIKK GJENNOM ALLE SITERINGENE

Forskerne gikk systematisk gjennom alle siteringene og fant ut at halvparten av studiene som refererte til fokusgruppe-artikkelen, hadde brukt den som en fasit på hvor mange fokusgrupper man bør ha.

Men her har folk misforstått. Glenton og Carlsen kartlegger bare hvor mange fokusgrupper som er vanlig å bruke, de kommer ikke med noen anbefalinger om hvor mange man bør bruke.

– Hva folk pleier å gjøre, er ikke det samme som hva man bør gjøre, sier Glenton, som forteller at noen til og med bommet på gjennomsnittantallet.

Gjennomgangen av feilsiteringene resulterte i en ny vitenskapelig artikkel i 2019: «When “Normal” Becomes Normative: A Case Study of Researchers’ Quotation Errors When Referring to a Focus Group Sample Size Study».

Denne artikkelen har fått langt mindre gjennomslag enn fokusgruppe-artikkelen: kun seks siteringer.

FEIL SOM FORPLANTER SEG

Glenton og Carlsen er ikke alene om å bli sitert feil. For nesten 30 år siden publiserte Karl Halvor Teigen, professor emeritus i psykologi, en artikkel om forholdet mellom stress og ytelse som ble hyppig sitert. Han fant siden ut at med økende siteringsfrekvens ble prosentdelen korrekte henvisninger stadig lavere.

Nå mistenker Glenton en lignende snøballeffekt. Hun tror det er vanlig å bare lese sammendraget, og at mange ikke sjekker originalkilden.

– Vi mistenker at folk siterer de som har feilsitert oss. Det er deprimerende, sier Glenton, som mener det er frustrerende at hun som forsker blir belønnet for å ha mange siteringer, selv om oversikter over antall siteringer ikke sier noe om hvorvidt hun blir sitert riktig.

◆ AV LINA CHRISTENSEN

■ – Man lærer opp til å ha en referanse på nærmest alt. Jeg skjønner at unge forskere og studenter blir slurvete, sier Claire Glenton, professor ved Høgskolen på Vestlandet.

FOTO: LINA CHRISTENSEN

Dette lærte HVL av juk

– Vi føler vi har lært en lekse, sier instituttleder Pål Ellingsen. Han har lest flere titalls fabrikkerte artikler fra en av sine egne stipendiater.

FORSKNINGSETIKK Vil du være første-, andre- eller sisteforfatter på en litteraturgjennomgang om brystkreft, publisert om 10–15 dager? I en gruppe på Facebook publiseres jevnlig annonser som lover forfatterskap på artikler som er klare til publisering, for en pris mellom 300 og 600 kroner.

Noen av disse kan stamme fra *paper mills*, eller papirmøller, bedrifter som masseproduserer noe som ser ut som forskningsartikler, men som ved nærmere ettersyn ikke henger på greip. Det kan være at artiklene handler om flere helt forskjellige ting på en gang, bruker resirkulerte bilder eller har referanser som ikke har med temaet for øvrig å gjøre.

I høst fikk Høgskolen på Vestlandet en slik sak i fanget etter at forlaget Springer hadde foretatt en opprydning. En artikkel fra en av deres stipendiater inneholdt nærmest et visittkort fra et selskap som skriver falske vitenskapelige artikler: den er en av nesten 900 artikler som viser til en redaksjonell omtale av en artikkel om møll-feromoner. De færreste handler om møll.

EN MEGET PRODUKTIV STIPENDIAT

På sosiale medier kan man følge stipendiatens skritt, fra ankomst på flyplassen i Bergen, via venners kommentarer om folketomme landskap, fram til gleden over arbeidsplassen på HVL, der datamaskin, øreklokker og ansattkort ligger klare til bruk.

Men stipendiaten var lite til stede i fagmiljøet sitt i løpet av det snauet året han var ansatt, forteller instituttleder Pål Ellingsen. Til gjengjeld rakk han å publisere en mengde artikler; nettstedet Dimensions finner rundt 40 artikler der han har oppgitt HVL som arbeidssted. Selv om kontrakten ble avsluttet for et år siden, kommer det stadig nye artikler med HVL som arbeidsgiver, flere av dem er publisert i år.

– De publikasjonene han har hatt i perioden han var ansatt, er ikke skrevet i samarbeid med eller under veiledning fra våre ansatte, understreker Ellingsen.

HVL var ikke klar over stipendiatens høye publiseringsaktivitet før Khrono ringte om artikkelen. Da hadde stipendiaten allerede sluttet på HVL.

VIL IKKE HA DEM PÅ SIN LISTE

Nå har HVL gått gjennom alle artiklene som er publisert med dem som arbeidssted, og bedt tidsskriftene om å trekke dem eller

■ En Facebook-gruppe tilbyr medforfatterskap, blant annet i artikler med nær identiske titler til allerede publisert forskning.

endre oppgitt arbeidssted, fordi de ikke kan gå god for arbeidene. Mange av redaksjonene har takket for informasjonen og sagt at de vil gå i dialog med forfatterne, sier Ellingsen.

– Det er en utfordrende situasjon for tidsskriftene også. Men det er viktig og riktig at vi gjør dem oppmerksomme på forholdene. Jeg har lest mange av artiklene, og det er klart at noen av dem har litt marginalt bidrag, ja, sier Ellingsen.

Stipendiatens artikler ligger ikke i den norske databasen Cristin.

– Vi ønsker ikke at det skal være en del av forskningen vår som vi skal være kreditert for, sier Ellingsen.

HAR FUNNET RISIKOFAKTORER

HVLs prodekan for forskning, Lise Bjørkhaug Gundersen, sier at forskningsetikk får et stadig økende fokus, men at denne saken også viser at de må ta enda kraftigere grep i fremtiden. Saken blir nå en del av grunnlaget for HVL når de diskuterer forskningsetikk, for eksempel med andre doktorgradsstudenter.

I tillegg har HVL lært en lekse om papirmøller.

– En viktig erfaring vi drar med oss, er betydningen av at forskerne er en del av fagmiljøet og samarbeider med hverandre. Det er kanskje det viktigste for å sikre kvaliteten på det som blir laget, sier Ellingsen.

– Vi må unngå at man sitter og jobber for seg selv, uten å være en integrert del av fagmiljøet, istemmer Gundersen.

Ellingsen forteller at de har lært å identifisere «noen typiske røde flagg»:

- enkeltforskere som ikke er en del av et forskningsmiljø, men som publiserer mye på egen hånd
- tidsskrifter eller publiseringskanaler med lav prestisje
- et varierende antall ukjente medforfattere og ingen kjente fagpersoner
- Men disse tingene kan også ha en naturlig forklaring, sier Ellingsen.

RARE KILDELISTER

Elisabeth Bik, som er spesialist på publiseringssjusk, spekulerer på om papirmøllene også fungerer som en siteringsring som kunstig øker siteringsindeksen for forfattere. Forskerforum har sett nærmere på et utvalg av artiklene fra HVL-stipendiaten. Flere siterer artikler som er trukket fordi de er fra papirmøller eller har fått kommenta-

sesak

Pål Ellingsen ønsker ikke at HVL skal assosieres med den tidligere stipendiats storstilte artikkelpublisering.

FOTO HVL

rer på PubPeer som indikerer at de er fra papirmøller.

Andre kilder kan være legitime i seg selv, men ha lite med artikkelen å gjøre. I en av stipendiatens artikler, som handler om sikkerhet i data-nettverk, står det: «Det viktigste i oppfatningen av nettverkssikkerhets-situasjoner er å samle og analysere storskala nettverkssikkerhets-hen-

delse, samtidig som informasjonen beskrives effektivt slik at nettverkssikkerhetsledere raskt kan få oversikt over nettverkssikkerhetssituasjonen» (vår oversettelse). Språket er ikke noe å skryte av, men det interessante er kilden til denne påstanden. Det er nemlig en artikkel om kvinners rettigheter i hypermaskuline populistiske regimer. De påfølgende referansene handler om matsikkerhet, studentprestasjoner og en svensk studie om kroppsbylde, uten at dette er omtalt i teksten.

MANGFOLDIGE MEDFORFATTERE

Ellingsen mener det kan være lurt å se på forskerens nettverk. Stipendiaten har utgitt artikler med medforfattere i mange land, som en artikkel der de øvrige forfatterne er i India, Kina og Etiopia. Forskerforum har spurt stipendiaten hvordan de fire begynte å jobbe sammen, men ikke fått svar. Samtidig som artiklene har mange medforfattere, er det få tilfeller der stipendiaten har samarbeidet flere ganger med samme person.

SPESIALNUMMER-METODEN

Flere av stipendiatens artikler fra HVL er i spesialnumre, noe som også kan være en varsellampe. Papirmølle-artiklene kan komme gjennom tidsskriftenes nåløye ved at noen oppretter et eget nåløye ved siden av det ordinære. Noen tilbyr seg å være ansvarlig for et spesialnummer, som i sin helhet produseres utenfor den vanlige redaksjonen, med egen innhenting av artikler og fagfelleverdinger.

Den tidligere stipendiaten har ikke svart på Forskerforums henvendelse, og vi bruker derfor ikke navnet hans.

◆ AV JULIA LOGE

FOTO: HEIKO JUNGE / NTB

■ Unio-leder Ragnhild Lied vil kreve reallønnsvekst i årets lønnsoppgjør.

Ruster seg til lønnskamp

Lønnsoppgjøret starter om få uker. Mens de fleste fikk reallønnsnedgang i fjor, preget store bonuser lønnsutviklingen i deler av næringslivet.

LØNNSOPPGJØR Unio-leder Ragnhild Lied varsler at Unio vil kreve reallønnsøkning i år, og at offentlig ansatte ikke vil binde seg til resultatet i industrien.

– Det må til dersom vi ikke bare skal klare å rekruttere, men også beholde, ansatte med høyere utdanning i stat og kommune over hele landet, sa Lied på Unios inntektspolitiske konferanse nylig.

Forskerforbundet er en del av Unio.

FORTSATT HØY PRISVEKST

Forventet prisstigning har blitt en av de viktigste faktorene i lønnsoppgjøret. Konsumprisindeksen vil i år øke med 4,9 prosent, ifølge det siste anslaget fra Teknisk beregningsutvalg for lønnsoppgjørene (TBU).

Det betyr at lønnstilleggene må være større enn dette for at 2023 ikke skal bli et nytt år med reallønnsnedgang.

I fjor tapte mange på høy prisvekst. Utdanningsgrupper i staten var blant taperne.

Industrien hadde en lønnsvekst på 4,1 prosent, viser TBUs tall. Her var det funksjonærene som dro opp gjennomsnittet, blant annet takket være store bonuser på høstparten.

I staten var lønnsøkningen 4,4 prosent. En del av dette skyldes imidlertid økte tillegg som følge av flere øvelser i Forsvaret og mer aktivitet i politiet. Trekkes dette fra, var lønnsveksten i staten 3,9 prosent.

FORHANDLER KUN OM LØNN

I år er det mellomoppgjør, det vil si at det bare skal forhandles om lønn. I fjor inngikk Unio i staten for første gang en hovedtariffavtale sammen med Akademikerne. Denne avtalen er toårig, og gjelder også for årets oppgjør.

Her er noen av de viktigste datoene:

- Stat, kommune og Oslo kommune starter forhandlingene de siste dagene i april med frist 30. april for å bli enige.
- Om forhandlingene i stat og kommune ikke fører fram, blir det mekling fra 3. mai med frist 24. mai.
- Andre tariffområder: I Spekter starter forhandlingene 18. april. I KA (Kirken) er forhandlingsstart 15. juni. I Virke HUK (helse, utdanning, kultur og frivillighet) er datoen 19. juni.

◆ AV ASLE OLAV RØNNING

Kva kompetanse vil Noreg

Snart kjem utsynsmeldinga, der regjeringa kartlegg framtidens kompetansebehov. Å lære studentane å lære blir viktigare enn nokon gong.

■ På open dag får framtidige studentar stifte kjennskap med universiteta. Men kva kunnskap trengst i framtida?

FOTO: UIT

UTDANNINGSSYSTEMET – Vi er veldig opp-
 tekne av at ein ikkje skal ha eit for snevert
 syn på kompetansebehova framover, seier
 Sunniva Whittaker, rektor ved Universitetet
 i Agder og styreleiar i Universitets- og høg-
 skolerådet (UHR).

Regjeringa har varsla «ekstrem oppussing»
 av kunnskapssektoren, stortingsmelding for
 stortingsmelding (sjå undersak). Den første
 av dei, utsynsmeldinga, tek for seg framtidens
 kompetansebehov og korleis dette kan dek-
 kjast, mellom anna gjennom utdanningssys-
 temet. Samtidig har sektoren fått sterke signal
 om trongare økonomiske tider framover.

Whittaker vonar at Kunnskapsdeparte-
 mentet vil ha tillit til at institusjonane sjølve
 kan ta gode avgjerder når det gjeld dimensjon-
 ering og studietilbod, i staden for å leggje
 for sterke føringar.

– For det er fryktelege vanskeleg å spå om
 framtida. Med trongare rammer er faren at
 ein kan byggje ned fagområde som så vil vise
 seg å vere heilt avgjerande framover.

MANGE VEGAR TIL FRAMTIDA

Den viktigaste premissleverandøren for
 debatten er Kompetansebehovsutvalet
 (KBU), som er oppnemnd av Kunnskaps-
 departementet. Utvalet har medlemmar frå
 arbeidsgjevar- og arbeidstakarorganisasjo-
 nane, fylkeskommunane og forskingssek-
 toren. Utgreiingane frå KBU skal danne
 grunnlag for planlegging både hos sty-
 resmakter og arbeidsliv.

Utvalet kan sjølv velje kva tema og pro-
 blemstillingar dei vil undersøkje, og leverte i
 fjor ein rapport om høgare yrkesfagleg utdan-
 ning. Ein ny rapport om kompetansebehov
 knytte til grøn omstilling, skal leggjast fram
 før sommaren.

– Det viktigaste vi gjer, er å samanfatte
 eksisterande kunnskap og skape eit felles
 bilete av verkelegheita: ulike typar analysar,
 prognosar og scenario, nasjonalt og interna-
 sjonalt, seier Sveinung Skule, direktør for
 Direktoratet for høgare utdanning og kom-
 petanse (HK-dir). Han leier utvalet.

– Ein viktig del er å sjå på svakheiter i
 kunnskapsgrunnlaget og drøfte soliditeten.
 På nokre område peikar dei fleste analysane
 i same retning, på andre område er grunn-
 laget dårlegare.

ARBEIDSLIVET VIKTIGAST

Fleire av innspela til utsynsmeldinga, mel-
 lom anna UHR sitt, peika på farane ved å
 bruke framskrivingar av dagens situasjon
 som grunnlag for rigginga av utdanningssys-
 temet, fordi utviklinga er så uvis. Statistisk
 sentralbyrå gjer mange framskrivingar av
 til dømes demografi og utdanning, og dette
 er ein del av kunnskapsgrunnlaget til KBU.

– Då tek ein utgangspunkt i historiske data,
 og det vil seie at ein ikkje kan få med slikt som
 store teknologidringar eller nye næringar.
 Ein kan ikkje framskrive behov i næringar som
 ikkje finst. KBU handterer dette ved å bruke
 ulike typar analysar som grunnlag, seier Skule.

Eit alternativ er å rekne seg bakover frå eit
 framtidig mål. Han nemner det grønne skiftet

trengje?

– Våre grunnutdanningar må ha som mål å lære folk å lære.

SUNNIVA WHITTAKER

som døme: Noreg har konkrete mål for til dømes klimagassutslepp. Med utgangspunkt i dei kan ein vurdere kor mykje fornybar energi vi vil få bruk for, og vidare kva slags kompetanse som trengst for å få dette til.

– Scenario er endå ein type analyse, då tenkjer ein meir fritt om kva føresetnader ein kan leggje til grunn. Det finst også undersøkingar som spør bedriftene om kva dei sjølve trur om behova. Då må vi ta høgde for at dei veit meir om den kortsiktige enn den langsiktige utviklinga, seier Skule.

– *Men arbeidslivet sine behov samsvarar vel ikkje nødvendigvis med samfunnet sine behov?*

– Mandatet vårt er å dekkje begge, men utvalet er sett saman for å leggje størst vekt på arbeidslivet. Når vi no ser på kompetansebehov for det grøne skiftet, legg vi meir vekt på arbeidslivet enn på til dømes kompetanse hos forbrukarane, sjølv om det også er viktig, seier han.

– TRENG TANKEMANGFALD

Rune Todnem By har eit UNESCO-professorat i framtidskompetanse ved Universitetet i Stavanger, som mellom anna har som mål å sjå på korleis framtida blir brukt i politikkutvikling.

– Eg trur korkje politikarar eller akademikarar veit kva som vil vere morgondagens problem. Det vi veit, er at det vil vere behov for å jobbe på tvers av siloar, og det er noko vi kan ta kontroll over og lære studentane våre, seier han.

Det finst metodar for å tenkje systematisk omkring ulike framtidsscenario og måtar å identifisere problema som treng å løysast, på, men det dei har felles, er at dei krev eit mangfald av tankesett, peikar han på.

– I politiske utval finn ein ofte representantar for dei same gamle tankesetta. Men utdanning, slik eg ser det, er samskaping og å lære å arbeide med folk som er ulik ein sjølv. Oppgåva til vår sektor er ikkje først og fremst å levere på arbeidslivet sine behov slik dei er i dag, men å utvikle måtar å løyse problem på framover.

TILPASSE ELLER FORME

Sunniva Whittaker har sete i ei arbeidsgruppe med representantar frå universitets- og høgskulesektoren som har levert ein rapport til utsynsmeldinga om dimensjonering for framtidens kompetansebehov. Også her vart «generiske ferdigheiter» framheva,

– Vi må unngå å hamne i ein situasjon der vi må nedskalere utdanningstilbodet, seier Sunniva Whittaker.

FOTO: LINA CHRISTENSEN

– Mykje tyder på at knappheit på kompetanse kan bli eit hinder for den grøne omstillinga, seier Sveinung Skule.

FOTO: HK-DIR

Skal sektoren bli meir fleksibel, er tankesett og arbeidsmetodar viktigare enn innhaldet i studieprogramma, meiner Rune T. By.

FOTO: ELISABETH TØNNESEN

altså ferdigheiter som trengst i mange roller, slik som etisk refleksjon, kritisk tenking, samarbeidsevner og evne til å handtere kompleks informasjon.

– Vi veit at det blir behov for sjukepleiarar og folk med IKT-kompetanse framover, men elles er det vanskeleg å vite kva som blir mest relevant for arbeidslivet. Våre grunnutdanningar må ha som mål å lære folk å lære, slik at dei kan vidareutdanne seg, seier ho.

Framtidens kompetansebehov er heller ikkje berre eit spørsmål om å tilpasse seg endringar i arbeidslivet, men også om å skape det samfunnet ein ønskjer seg. Rune Todnem By minner om at framtida er resultatet av våre samla val.

– Korleis kan morgondagen sjå ut? Det må alle ta ansvar for. Å bidra til å setje retning, til å seie kva som er rett og gale, og minne oss sjølve på at vi har eit samfunnsoppdrag, det kan alle gjere, seier han.

◆ AV KJERSTIN GJENGEDAL

Meldingane om kunnskapssektoren

Forsknings- og høgare utdanningsminister Ola Borten Moe har varsla store endringar i kunnskapssektoren. Det skal mellom anna skje gjennom ein serie meldingar til Stortinget.

Kompetansebehov: Utsynsmeldinga, som er rett rundt hjørnet, er ei kartlegging av framtidens kompetansebehov på kort og lang sikt. Målet er å dekkje arbeids- og samfunnslivet sine behov og leggje til rette for at folk har tilgang til relevant utdanning i heile landet. Meldinga skal ta opp prioriteringar og dimensjonering i utdanningssystemet, men også Nav si rolle og arbeidslivet sitt sjølvstendige ansvar for å halde arbeidsstyrken oppdatert. Desentralisert utdanning blir eit tema i meldinga.

Distrikt: Denne våren kjem også ei ny distriktsmelding, der eit desentralisert utdanningstilbod vil vere eitt av fleire tema. Det er Kommunal- og distriktsdepartementet som har ansvar for denne meldinga.

Profesjonsutdanningar: Våren 2024 kjem ei melding om profesjonsutdanningane. Regjeringa har varsla at hovudvekta vil liggje på lærarutdanningane, ingeniørutdanningane og helse- og sosialfagutdanningane, som alle er svært viktige for velferdsstaten. Denne våren inviterer regjeringa til innspelsmøte om denne meldinga. Profesjonsmeldinga vil ta opp både kvaliteten og kapasiteten i utdanningane.

Forskning: Regjeringa har også varsla ein gjennomgang av heile forskningssystemet, i form av ei stortingsmelding som kjem før utgangen av stortingsperioden. Meldinga vil sjå på roller, ansvar og oppgåvefordeling mellom dei ulike aktørane i forskningssystemet, inkludert rolla til Forskningsrådet.

◆ AV KJERSTIN GJENGEDAL

Nytt kontaktpunkt skal hjelpe

Sektoren kan få et felles sted å henvende seg til ved spørsmål om risiko ved internasjonalt samarbeid. – En god idé, mener dronereser Stian Andre Solbø.

NASJONAL SIKKERHET På bare noen få år har internasjonalt samarbeid om forskning og høyere utdanning gått fra å være noe som ble heiet fram fra alle hold, til å bli et minefelt.

Hvem kan man samarbeide med? Hvem kan man ansette? Hvilken forskning kan deles, og hvordan sørger man for at det som ikke skal deles, er trygt?

Direktoratet for høyere utdanning og kompetanse (HK-dir) og Norges forskningsråd foreslår nå at det opprettes et nasjonalt kontaktpunkt for rådgivning til kunnskapssektoren om internasjonalt samarbeid. I dag er det tolv statlige etater som har hvert sitt ansvarsområde på feltet.

Et nasjonalt kontaktpunkt skal sikre at det er et sted å henvende seg. I Nederland, som har en ordning som ligner på den som foreslås i Norge, skal kontaktpunktet gi svar innen 48 timer i enkle saker.

– KAN VÆRE NYTTIG

– Et godt kontaktpunkt som kan fortelle hvor man får mer informasjon, kan være nyttig, sier Stian Andre Solbø, konstituert forskningsleder for droner og autonome systemer i forskningsinstituttet NORCE.

Hans forskningsmiljø med forankring i Tromsø arbeider opp mot norske og internasjonale miljøer innen miljøovervåking, klimaforskning og privat næringsliv.

Før bygde de droner selv, men nå er sivile droner som kan kjøpes som «hyllevare», så gode at det ikke trengs. I stedet arbeider NORCE med utvikling av sensorer som kan plasseres på dronene, og nye måter å tolke dataene fra dronene på.

Det er et forskningsfelt som kan berøre hensynet til nasjonal sikkerhet, og Solbø ønsker mer informasjon om hvordan forskningsmiljøer skal forholde seg til dette, velkommen.

– Hvis jeg får en slik sak på mitt bord i dag, vil jeg være i tvil om hvordan vi skal forholde oss, sier han.

BLIR SETT I KORTENE

Solbø peker på at økt vektlegging av nasjonal sikkerhet ikke er noe særnorsk fenomen. Han antar at deres samarbeidspartnere tenker på samme måte.

– Når verden har blitt som den har blitt, vil jeg tro at folk vi samarbeider med i andre land, også ønsker å se oss i kortene. Et nasjo-

FOTO: KATRINE JAKLIN NORCE

– Dette er sivil teknologi, men kan i noen tilfeller brukes militært, sier Stian Andre Solbø, forskningsleder for droner og autonome systemer i NORCE.

nalt kontaktpunkt kan kanskje hjelpe oss med å si hvordan vi kan dokumentere at vi holder vår sti ren og tar sikkerhet på alvor, sier han.

Solbø sier at forskerne er oppmerksomme på at deres forskning kan være interessant for andre enn legitime partnere.

– Dette er i utgangspunktet sivil teknologi, men den kan også i noen tilfeller brukes militært, sier han.

SKAL GJØRE DET ENKLERE

Ideen om et nytt nasjonalt kontaktpunkt legges fram som en del av et forslag til retningslinjer for hvordan sektoren skal forholde seg til ansvarlig internasjonalt samarbeid, utarbeidet på oppdrag fra Kunnskapsdepartementet.

Seniorrådgiver Hege Toje i HK-dir har vært prosjektleder for utarbeidelse av de nye retningslinjene. Hun legger vekt på at et kontaktpunkt skal kunne gjøre det enklere å delta i internasjonalt samarbeid.

– Vi ser at dette er et veldig komplisert felt. Et kontaktpunkt for kunnskapssektoren

kan gi ekstra støtte og bidra til å motvirke at samarbeid avsluttes eller unngås unødige, sier Toje.

Kontaktpunktet kan få direkte linjer til de aktuelle departementene, og også trekke veksler på kompetansen som er ved norske ambassader i samarbeidsland.

Toje sier at kontaktpunktet, slik HK-dir og Forskningsrådet har foreslått det, vil kunne gi råd til sektoren basert på blant annet sikkerhetsgradert informasjon. Dette er informasjon som forsknings- og utdanningsinstitusjoner ikke har tilgang på når de gjør sine vurderinger.

MÅ VURDERE SELV

Forslaget til nye retningslinjer fra HK-dir og Forskningsrådet rommer også en oversikt over hvilke spørsmål forsknings- og utdanningsinstitusjoner bør stille, og hvilke avveinger som må gjøres i forbindelse med internasjonalt samarbeid.

– Institusjonene kan bruke dette som en sjekkliste for å se om de har gode svar, eller om de bør styrke interne rutiner og støtte-

– Vi ser at dette er et veldig komplisert felt, sier seniorrådgiver Hege Toje i HK-dir.

FOTO PRIVAT

forskere

funksjoner på noen felt, sier Toje.

Toje sier at målet med de nye retningslinjene ikke er å løse alle de kompliserte utfordringene sektoren opplever. I praksis må sakene løses i den settingen de oppstår i, og ansvaret ligger hos det enkelte universitet, høyskole eller forskningsinstitutt.

– De må gjøre vurderingene selv. Det hører med til den akademiske friheten og til institusjonell autonomi, sier hun.

INTERNASJONALT SAMARBEID

Kina er blant landene som nevnes i årlige trusselvurderinger, men som samtidig er et samarbeidsland for norsk forskning. De nye retningslinjene er imidlertid ikke rettet mot utfordringer knyttet til enkeltland.

Det er heller ikke slik at hensikten med retningslinjene er å avskrekke fra internasjonalt samarbeid. Toje sier at oppdraget er å lage retningslinjer der ikke bare utfordringer og risiko, men også de positive mulighetene i internasjonalt samarbeid, er med.

– Vi er avhengige av kunnskapssamarbeid med omverdenen, noe vi ikke minst så under pandemien, sier Toje.

Hans Jørgen Gåsemyr er seniorforsker ved Norsk Utenrikspolitisk Institutt, og skrev sammen med kollegaer en rapport i fjor om hvilke etiske og sikkerhetsmessige utfordringer norske forsknings- og utdanningsinstitusjoner møter i internasjonalt samarbeid.

Han sier til Magasinet Forskningsetikk at det er behov et for et internasjonalt kontaktpunkt.

– Mange, både i små og store institusjoner, etterlyser muligheter for å få informasjon og steder de kan henvende seg for å få råd i helt konkrete saker, sier Gåsemyr til magasinet.

Forslaget til nye retningslinjer for internasjonalt samarbeid i regi av Kunnskapsdepartementet kommer parallelt med at Utenriksdepartementet (UD) arbeider med endring av forskriften for eksportkontroll. Et forslag fra UD til ny forskrift som var på høring i fjor, møtte kraftig kritikk fra forskningssektoren for å være for omfattende og inneholde mange uklare krav. UD har ennå ikke presentert den endelige forskriften.

◆ AV ASLE OLAV RØNNING

Civil disobedience among scientists

● Scientist Rebellion is an international network of academics that uses civil disobedience in its efforts to highlight the climate crisis. It is a sister organisation of Extinction Rebellion and has been active since 2020.

PhD candidate Myranda Murray is a member of the Scientist Rebellion group at NTNU. She says that one of their goals is to challenge the norm that researchers should be neutral: ‘We thought that if we just presented our research-based warnings, people would act. We need to make academia behave in a way that reflects the critical situation we’re in.’

Yet even researchers who used to be involved in the environmental movement doubt the efficacy of Sci-

PHOTOGRAPH: KRISTINA VISAKORPI

entist Rebellion’s tactics. Professor Elin Lerum Boasson at the University of Oslo has also worked on the UN climate report. She thinks that academics have enough authority to make their voices heard and that civil disobedience is most effective when used on top of an ongoing political process, citing the case of Fosen wind farm.

HVL has learned its lesson

● Last autumn the Western University of Applied Sciences (HVL) realised that an article written by a former PhD candidate could be traced to a paper mill – an organisation that sells authorship of fraudulent research papers. In the year he was at HVL, the researcher produced about 40 articles and continues to cite HVL as his employer. None were written in collaboration with HVL employees or under supervision, and the university was unaware of all these articles before being contacted by Khrono. HVL has

now asked the respective journals to remove them because the university cannot vouch for their quality.

Vice-dean for research Lise Bjørkhaug Gundersen says that despite the focus on research ethics, this matter shows that even more should be done. To ensure quality, it is crucial that researchers collaborate with one other. The researcher’s network is also important. ‘They shouldn’t just work by themselves without being an integrated part of their specialist environment,’ she says.

New contact point to help researchers

● International cooperation in research and higher education has become a minefield in recent years, raising questions over what research can be shared and with whom. The Directorate for Higher Education and Skills and the Research Council of Norway now propose the creation of a national contact point to advise the knowledge sector with regard to national security, thus making it easier to cooperate internationally. Among other things, it would give advice based on classified information and produce guidelines outlining the challenges but also the positive sides of international collaboration.

Quotation errors in academic articles

● In 2011, Professors Claire Glenton of the Western Norway University of Applied Sciences and Benedicte Carlsen of the University of Bergen published an academic article on the average number of focus groups used in research. When they began to read the many articles that cited it, however, they realised that half of them misrepresented their findings. People had apparently googled something and found a number in the abstract, without checking the actual paper. The professors’ subsequent article on researchers’ quotation errors has few citations. They now fear a snowball effect of authors misquoting each other.

FORSKNINGSETIKK

MENER DAGBLADET BRØT LOVEN

Forskerforum har tidligere skrevet om at Dagbladets artikkelserie om spiseforstyrrelser i langrenn har blitt klaget inn til Den nasjonale forskningsetiske komité for medisin og helsefag (NEM). Dagbladet brukte metoder som røntgenmålinger og analyse av blodprøver. Nå har NEM konkludert med Dagbladet har brutt helseforskningsloven ved ikke å søke om etisk forhåndsgodkjenning, og har sendt saken videre til Helsetilsynet. Dagbladet mener NEM tar feil, og advarer mot at Helsetilsynet skal legge rammene for journalistikk.

ØKONOMI

Så mye må utenlandsstudentene betale

■ Stortinget har vedtatt at studenter fra land utenfor EU/EØS og Sveits skal betale studieavgift for å studere i Norge, og allerede fra høsten av må studentene betale. Institusjonene må imidlertid selv finne ut hvor mye studentene skal betale. I et styremøte i mars landet Universitetet i Oslo på at internasjonale studenter må betale mellom 130 000 og 500 000 kroner for ett studieår. Universitetet i Stavanger har satt betalingen til mellom 80 000 og 150 000 kroner i året, mens studier ved NMBU vil variere mellom 80 000 og 225 000 kroner, ifølge Khrono.

STATISTIKK

Én av tre forskere er innvandrere

■ I 2021 jobbet det 12 750 innvandrere i norsk akademia, altså 32 prosent av forskere og faglig personale, ifølge nye tall fra SSB. Størst andel er det innenfor naturvitenskap og teknologi, der nesten halvparten av forskerne har innvandringsbakgrunn. Innenfor humaniora og samfunnsvitenskap og medisin og helsefag hadde omtrent hver fjerde forsker innvandringsbakgrunn. Av de nesten 40 000 som jobber med forskning, er rundt 270 personer norskfødte med innvandrerforeldre (0,7 prosent). Denne gruppen er altså underrepresentert blant forskerne i Norge.

STATSBUDSJETT

Kutt hos Nasjonalbiblioteket

■ – Vi kommer til å få de største kuttene Nasjonalbiblioteket har hatt i moderne tid, sier nasjonalbibliotekar Aslak Sira Myhre til Forskerforum. Bevilgningene på statsbudsjettet for 2023 dekker ikke de faktiske økningene i kostnader, og Nasjonalbiblioteket må derfor spare inn mer enn 20 millioner kroner. Kuttet fører til redusert publikumstilbud, stans i mottak av private samlinger og arkiver og stans i innkjøp av norsk materiale fra utlandet. I tillegg blir det lengre ventetid på utlån, kortere åpningstider og færre utstillinger.

METOO

Økning i varsler om seksuell trakassering

■ I fjor var det over 50 varslingssaker om seksuell trakassering ved offentlige universiteter og høyskoler i Norge. Det er en økning sammenlignet med snittet for tidligere år. Tallene er hentet inn av Khrono fra 19 av 21 offentlige universiteter og høyskoler. Sakene gjelder både ansatte og studenter. – Når bevisstheten øker og informasjonen om varslingskanaler blir bedre, blir det også rapportert inn flere saker, sier Ragnhild Hennum, leder for Komité for kjønnsbalanse og mangfold i forskning, til nettavisen.

FOTO: CLAUDIA SORAX/UNSPASH

MIDLERTIDIGHET

Forslår innføring av «vilkårsstilling»

■ Fast ansatte finansiert med eksterne midler, ofte kalt «faste midlertidige», risikerer å bli sagt opp når prosjektmidlene tar slutt. Kunnskapsdepartementet bør oppklare om dagens bruk av «faste midlertidige» er ønskelig og i tråd med regelverket, anbefaler Proba samfunnsanalyse, som på oppdrag fra departementet har utredet sammenhengen mellom midlertidighet og ekstern finansiering. Ettersom mange oppfatter betegnelsen «fast midlertidig» som polemisk, foreslår Proba å innføre betegnelsen «vilkårsstilling» – eller ansett på vilkår – i stedet.

FOTO: GARETH GARDNER/NASJONALBIBLIOTEKET

AUTONOMI

Dårlig score for norske universiteter

■ European University Association har for fjerde gang undersøkt tilstanden for autonomien ved europeiske universiteter. Organisasjonen har gransket autonomien på fire områder: organisatorisk, økonomisk, akademisk og bemanningsmessig. Norge gjør det dårlig på økonomisk autonomi og faller sammenlignet med forrige rapport, ifølge Khrono. Fallet forklares med at muligheten til å «stenge eller selge eiendommer er blitt ytterligere begrenset». Bakgrunnen er at norske universiteter siden 2019 har vært forpliktet til å søke råd hos Statsbygg i eiendomsspørsmål.

FOTO: RYAN WALLACE/UNSPASH

– Vi må bidra til at vi får et engasjement som ikke bare gjelder lønn og arbeidsforhold, men også de litt større spørsmålene rundt universitetets fremtid, sier Arve Heistad.

FOTO: JULIA LODGE

MEDBESTEMMELSE

SVEKKET UNIVERSITETSDEMOKRATI?

De tillitsvalgte ved NMBU på Ås er bekymret for universitetsdemokratiet. Blant eksemplene deres er avlyste møter i universitetsstyret, forslag om utvidede fullmakter for rektor, vedtak uten sakspapirer og at saker som angår de ansatte, ikke tas opp med fagforeningene. – Rektorene roper om autonomi, men praktiserer diktatur, sier tillitsvalgt Arve Heistad til Forskerforum. – Min lederstil er i meget høy grad tillitsbasert, og jeg jobber bestandig med å plassere myndigheter og fullmakter hos andre, kommenterer rektor Curt Rice.

FOTO: RYAN WALLACE/UNSPASH

SPRÅK

Varsler handlingsplan

■ Allerede i Hurdalsplattformen lovet regjeringen å «sørge for at norsk språk blir løfta fram i høgare utdanning og forskning». Blir det en av lovnadene regjeringen klarer å innkassere? Kunnskapsdepartementet og Kultur- og likestillingsdepartementet har i hvert fall varslet en handlingsplan for norsk fagspråk i academia i løpet av våren, der målet er «å setja i verk tiltak som er kraftfulle nok til å gi ei reell styrking av norsk fagspråk, samtidig som domenetapet for engelsk skal motverkast og etter kvart bli snudd». Høringsfristen er 28. april.

PROFESJONSSTUDIER

UiS klager på NOKUT

■ Universitetet i Stavanger (UiS) fikk avslag på søknaden om å etablere profesjonsstudium i psykologi. Urimelig lang saksbehandlingstid, manglende dialog og tillit til institusjonene er noe av det UiS reagerer på i sin klage på NOKUTs (Nasjonalt organ for kvalitet i utdanningen) saksbehandling. – Prosessen bærer preg av rigid kontroll fremfor kvalitetsutvikling, sier Astrid Birgitte Eggen, prorektor for utdanning ved UiS, i en pressemelding.

INTERNASJONALISERING

Til Norge for å forske

Internasjonal konkurranse dominerer forskerutdanningen ved norske universiteter. Snart står utlendinger for halvparten av doktorgradene. Bare tre av ti postdoktorer er norske.

AV ASLE OLAV RØNNING

En forskerkarriere i Norge står øverst på ønskelisten for José Cerca ved Senter for evolusjonær og økologisk syntese (CEES).
Foto: Erik Norrud

José Cerca er ofte i godt humør, og i dag har han en ekstra grunn. Hans nyeste artikkel er i dag publisert i et internasjonalt tidskrift. Dette er nummer 11 i rekken av artikler der han står som førsteforfatter, mange av dem skrevet ved norske forskningsinstitusjoner.

Som postdoktor ved Senter for evolusjonær og økologisk syntese (CEES) ved Universitetet i Oslo (UiO), arbeider Cerca med forskning på et bredt felt. Den genetiske sammensetningen av villreinstammer i Sør-Norge er blant temaene. Brusksprøver fra reinjegere ligger klar i fryseren i laben.

– Jeg trives med å undervise og forske. Jeg liker meg veldig godt i Norge. Mye fordi min partner er norsk, men også fordi jeg liker samfunnet her, sier han.

Cerca er evolusjonsbiolog og bruker i stor utstrekning genetikk i sin forskning. Hvordan nye arter utvikler seg i ulike nisjer på isolerte øyer, er ett av temaene han er opptatt av. Det er også dette den nye artikkelen handler om.

Norsk forskning er i mindre grad enn noen gang en isolert øy, og Cercas karriereløp kan illustrere det. Etter mastergrad hjemme i Portugal kom han til Norge og tok doktorgrad ved Naturhistorisk museum i Oslo, en del av UiO.

Deretter hadde han ett års opphold på University of Berkeley, California, før han gjennomførte sin første postdoktorperiode ved NTNU. Så fulgte CEES og en ny periode som postdoktor. Norsk lærte han seg under doktorgradsarbeidet.

– Jeg liker det norske samfunnet, sier José Cerca, men legger ikke skjul på at et mobilt liv som forsker har omkostninger.
Foto: Erik Norrud

Halvparten drar etter disputas

Utlendinger utgjør nå en stor andel av alle doktorgradsstipendiater og postdoktorer i Norge. I motsetning til Cerca ser ikke alle for seg en mulig karriere ved norske forskningsinstitusjoner.

– Det har en kostnad å utdanne doktorgradskandidater, sier statssekretær Oddmund Løkensgard Hoel.
Foto: Ragna B. Lysaker / Kunnskapsdepartementet

39 prosent av de utenlandske statsborgere som disputerte i 2020, er ikke å finne i offentlige registre året etter, noe som best kan forklares med at de forlot Norge etter at de var ferdige med doktorgraden. Det går fram av forskerrekruiteringsmonitoren, en ny database fra Statistisk sentralbyrå (SBB) som ble publisert første gang tidligere i år.

Ett år etter disputas jobbet 39 prosent av de utenlandske doktorene ved universiteter og høyskoler, institutter eller helseforetak i Norge. 22 prosent hadde jobb i privat sektor eller offentlig forvaltning utenom forskning.

Fallende andel norske stipendiater

En undersøkelse fra Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning (NIFU) fra 2020 tok for seg norske og utenlandske stipendiater. Det var flere årsaker til at mange av de utenlandske dro etter avlagt disputas.

Faste forskerstillinger er en mangelvare, også i Norge. Men mange, særlig fra Afrika og Asia, ønsket seg tilbake til hjemlandet etter endt stipendiatperiode. Blant europeere og nordamerikanere la flere vekt på at de ønsket en internasjonal forskerkarriere.

Tallene må sees i sammenheng med at andelen utenlandske doktorgradsstipendiater ved norske universiteter og høyskoler stadig øker, ifølge SSB. Andelen utlendinger av de som har avlagt doktorgrad, har økt fra 13 prosent i 2000 til 44 prosent i 2021. Blant postdoktorer er sju av ti utlendinger.

Det totale antallet norske statsborgere som har avlagt doktorgrad, har vært mer eller mindre konstant de siste 15 åra. Det er utlendingene som utgjør økningen i antall doktorgrader.

Signaliserer ny kurs

Økningen i antall stipendiat- og postdoktorstillinger har vært entusiastisk heiet fram i norsk forskningspolitikk siden begynnelsen av 2000-tallet. I Støre-regjeringens nye langtidsplan for forskning og høyere utdanning, som ble behandlet i Stortinget tidligere i år, er tonen endret.

Planen sier ikke direkte at antallet utlendinger på doktorgradsprogrammer og i postdoktorstillinger er for høyt, men det gis noen hint. Regjeringen peker på den høye andelen utlendinger i disse stillingene, og knytter det også til et annet problem – nemlig den omfattende bruken av midlertidige ansettelser i sektoren.

Statssekretær Oddmund Løkensgard Hoel (Senterpartiet) i Kunnskapsdepartementet bekrefter at ordene ikke er tilfeldig valgt. Aller først er han imidlertid opptatt av å ikke si noe som kan tolkes som at utlendingene som arbeider i sektoren i dag, ikke er ønsket:

– De stipendiatene og postdoktorene som er her i landet, håper jeg føler seg hjertelig velkomne, og jeg håper at de blir tatt godt

José Cerca arbeider på et bredt spekter av arter. Villrein i Sør-Norge er en av dem, og disse prøvene skal brukes til å utvinne DNA. Foto: Erik Norrud

vare på i fagmiljøene der de er. De utgjør en stor ressurs. Jeg håper også at de får gode tilbud om norskopplæring. Det vi diskuterer nå, dreier seg ikke om dem som er her i landet i dag.

– Vil skape problemer på sikt

Regjeringen mener at det ikke lenger er balanse i forholdet mellom antallet norske og utenlandske forskere i rekrutteringsstillinger. Det skal først og fremst løses ved at flere nordmenn tar doktorgrad.

Hoel stiller spørsmålsteget ved dagens ressursbruk og sier at det kan se ut som om at en for stor del av kapasiteten innen doktorgradsutdanning i Norge i dag brukes til utdanning av utlendinger.

– Det har en kostnad å utdanne doktorgradskandidater. Det har åpenbart en økonomisk side. Det er også et spørsmål om hvordan vi prioriterer bruken av offentlige midler, sier Hoel.

Kunnskapsdepartementet har ikke regnet på ressursbruken. Norges forskningsråd opplyser til Forskerforum at de bruker en sats på 1,2 millioner kroner per årsverk for stipendiatstillinger. En doktorgrad tar som regel tre eller fire år.

Vil alltid være attraktiv

Hoel viser til framtidens behov for doktorgradskandidater både i akademia og i resten av samfunnet. Flere har pekt på rekruttering til noen sektorer, som IKT-sikkerhet, som spesielt akutt.

– Vi ønsker en viss utveksling. Det skal være sånn at en del nordmenn reiser ut og tar doktorgrad, og det skal være sånn at en del utlendinger kommer hit. Men totalen ser ut til å være i høyeste laget når bare halvparten av stipendiatene er norske, sier Hoel.

Kunnskapsdepartementet har ingen tiltak på trappene på kort sikt. Hoel sier at man i første omgang vil be institusjoner og forskningsmiljøer skaffe seg en oversikt, og se om det er særskilte fagfelt som bør følges nærmere.

– Det er opplagt at det å ta en doktorgrad i en stipendiatstilling har veldig gode vilkår i en internasjonal sammenheng. Så det er ikke rart at Norge er attraktivt. Det kommer vi helt sikkert til å være også i framtida, sier han.

Statssekretæren sier at nasjonale gjennomsnittstall for andelen norske og utenlandske kandidater ikke er så interessante, og at det er situasjonen på det enkelte fagområdet som er viktig. Her er variasjonene store.

– Enkelte fag vil sikkert ha godt av enda flere utlendinger. Andre har en veldig lav andel norske kandidater, sier Hoel.

– Nordmenn er smarte

Andelen utenlandske doktorgradsstipendiater er høyest innen realfag og teknologi. Innen naturvitenskap og matematikk har for eksempel antallet nordmenn som tar doktorgrad, falt fra 202 i toppåret 2008 til

– Vi er et verdensledende miljø, sier professor og senterleder Kjetill S. Jakobsen ved UiO (t.v.), i samtale med postdoktor George Pacheco. Foto: Erik Norrud

– Både norske og utenlandske stipendiater vil tjene på bedre betingelser, mener stipendiat Elisabet García González. Foto: Erik Norrud

– Jeg tror det vil være vanskelig å begrense rekrutteringen av internasjonale forskere om man ønsker å være et godt universitet.

ELISABET GARCÍA GONZÁLEZ, STIPENDIAT VED UIO

119 i 2021. Her står nå utlendinger for to av tre avlagte doktorgrader.

George Pacheco er postdoktor og kollega med Cerca ved CEES. Pacheco, som opprinnelig er fra Brasil, har 11 år bak seg i Danmark, der han tok både mastergrad og doktorgrad og gjennomførte sin første postdoktorperiode.

Skandinaviske forhold med gode sosiale ordninger, ferie og regulert arbeidstid er attraktivt sammenlignet med forskerlivet i mange andre land.

Fleire av Pachecos tidligere kollegaer i Danmark har likevel nå sluttet i academia og begynt i privat næringsliv. De har gått mye opp i lønn. Nå er det de som spanderer når de møtes på byen i København. Pacheco mener at de samme trendene gjelder i Norge, og at det ikke er så rart at færre nordmenn søker seg til et liv som forsker.

– Nordmenn er smarte. Når de sammenligner livet som ansatt i privat sektor med livet i academia, gjør de opp regnestykket og ser at det er bedre å være ansatt i en bedrift, sier Pacheco.

SSB kaller slike som Pacheco og Cerca «internasjonalt mobile forskere». Forskerforum foreslår at det omflakkende livet kan sammenlignes med livet til profesjonelle fotballspillere som spiller for Chelsea den ene sesongen og Barcelona den neste.

Pacheco innvender raskt at det kanskje finnes noen likheter, men at lønna ikke akkurat er i klasse med Mesterligaen.

Det mobile livet har omkostninger. Noen ganger kan flyttingen være lystbetont, men den kan også være ut fra nød. I Norge kan man bare ha én postdoktorperiode på hvert universitet. Da må et nytt overgangsvindu åpnes.

– Hver gang du flytter til en ny by eller et nytt land, trykker du på en stor knapp som det står 'reset' på. Du mister venner og nettverk. Så må du begynne på nytt igjen. Systemet – ikke bare i Norge, men overalt – gjør at du stadig må flytte. Det kan være morsomt å flytte rundt, men på et tidspunkt ønsker du også blant annet å ha en familie, sier Cerca.

Ønsker seg balanse

Professor og CEES-leder Kjetill S. Jakobsen sier at trenden er at det er færre norske søkere når det lyses ut stillinger, og at det kommer veldig gode søkere fra utlandet. Han er en varm tilhenger av internasjonalisering av forskning, men mener at den ikke bør bli total.

– *Er det flaut at andelen norske stipendiater*

og postdoktorer ikke er høyere?

– Flaut er ikke et ord jeg vil bruke. Spørsmålet er interessant, men jeg ville stilt det annerledes. Vi er et verdensledende miljø. Når jeg lyser ut stillinger, får vi søkere fra universiteter som Harvard og Berkeley. Samtidig har vi mange gode norske søkere også. Min mening er at det er viktig at vi beholder en viss balanse i andelen utenlandske og norske ansatte, sier Jakobsen.

Han er i motsetning til Hoel ikke bekymret for at omtrent halvparten av stipendiaterne ved norske universiteter er utlendinger. Halvparten nordmenn og halvparten utlendinger er også fordelingen internt på CEES blant stipendiater og postdoktorer.

Jakobsen sier at det ikke er mulig å favorisere norske søkere, selv om de skulle ønske det.

– Nei, vi kan ikke det når det gjelder stipendiater og postdoktorstillinger. Alle må stille på lik linje når vi vurderer dem.

Til faste stillinger kan man kreve at de nytilsatte lærer seg norsk i løpet av en viss periode. Dette er krav som ikke gjelder for rekrutteringsstillinger.

Bjørn Jamtveit, prodekan ved Det matematisk-naturvitenskapelige fakultet ved UiO, sier at det ikke er noen spesielle tiltak eller retningslinjer for å styre andelen utenlandsk ansatte i rekrutteringsstillinger.

Stipendiaterne står for en vesentlig andel av forskningsartiklene som årlig publiseres. Jamtveit sier at særlig ved forskningsintensive enheter som SFF-ene utgjør artiklene med stipendiater som viktige bidragsytere et stort volum.

NIFU-undersøkelsen fra 2020 viser også at det foregår et stort samarbeid om forskning mellom forskere som har avlagt doktorgrad i Norge og deretter reist, og norske forskere.

Mener bedre vilkår tjener alle

Elisabet García González er stipendiat ved Senter for flerspråkighet (MultiLing) ved UiO, og har sittet i styret for universitetet som representant for vitenskapelig ansatte i midlertidige stillinger.

Også i humaniora og samfunnsvitenskap er det en økende andel stipendiater og postdoktorer fra utlandet.

– Jeg forstår at Kunnskapsdepartementet ønsker en bedre balanse i forholdet mellom norske og utenlandske ansatte i rekrutteringsstillingene, sier García González, som opprinnelig er fra Spania, men har deler av utdanningen fra Nederland.

Hun antar at det også henger sammen med ønsket om at mer av undervisningen ved universitetene skal skje på norsk. Samtidig peker hun på at hennes universitet, UiO, ønsker å være et internasjonalt universitet av høy klasse.

– Jeg tror det vil være vanskelig å begrense rekrutteringen av internasjonale forskere om man ønsker å være et konkurransedyktig universitet. Hele systemet er bygd på mobilitet. Noen ganger er det også slik at det ikke er nok norske søkere. Man må stille spørsmål ved hvorfor internasjonale forskere tenker at disse jobbene er «gode nok» for dem, mens nordmenn ikke ønsker dem, sier García González.

Hun tar til orde for bedre lønnsbetingelser for stipendiaterne og bedre mulighet for fast ansettelse. Dette kan være bra for både utenlandske og norske kandidater.

José Cerca ved CEES er enig. Han mener det sentrale spørsmålet er hvorfor det er så få nordmenn som begynner på en doktorgrad.

– Det er noen som mener at det er fordi studentene er late. Jeg tror ikke det. Hvorfor skal du ta en ph.d. om du ikke brenner for det, og kan få et bedre liv med en annen type jobb? Dette er et sammensatt problem, uten enkle løsninger, sier han. ●

– Hvordan er balansen i rekrutteringsstillinger hos dere?

THOR I. FOSSEN
professor ved Institutt for cybernetikk, NTNU

– Ved vårt institutt har vi god balanse. Om lag halvparten av stipendiaterne er norske. Kravene i ITAR, eller International Traffic in Arms Regulation, begrenser hvilke nasjoner som kan jobbe med cybernetikk.

SIRI HAVÅS HAUGLAND
instituttleder ved Institutt for psykososial helse, UiA

– Jeg synes vi har en god situasjon i dag. Vi har flere utenlandske stipendiater, men vi har i noen tilfeller søkt etter folk som snakker norsk, for å gjennomføre prosjektene på en god måte.

KYRRE KVERNDOKK
forskningskoordinator ved Institutt for arkeologi, historie og kultur- og religionsvitenskap, UiB

– Ja, jeg synes det er god balanse. De utenlandske kandidatene som kommer til vårt institutt på ph.d.-nivå, synes jeg er et godt tilskudd til fagmiljøene. De fleste lærer seg også norsk, noe som også bidrar til et godt miljø.

JAPAN

SKRUR OPP FARTEN

Nesten halvparten av studentene svarer at de øker farten når de spiller av digitale forelesninger, viser en undersøkelse ved Kindai universitet i Osaka. 14,3 prosent øker hastigheten til 1,25 ganger normal hastighet, mens 34,2 prosent sa at de økte hastigheten på videoene med 1,5 ganger. Universitetet finner ingen sammenheng mellom avspillingshastighet og eksamensresultater. Nettavisen The Asahi Shimbun har snakket med en førsteamanuensis som sier at han har begynt å snakke 1,3 ganger raskere når han lager digital undervisning, fordi studentene liker det.

IRLAND

Strengt ansettelsesrestriksjoner

■ En rapport fra European University Association fastslår at irske universiteter har mange restriksjoner for ansettelser, lønninger og opprykk. Nå krever universitetene endring, skriver The Irish Times. Restriksjonene ble innført som et krisetiltak i 2010. De setter et tak på antallet ansatte og forbyr faste kontrakter for ansatte som ikke utfører universitetets kjerneoppgaver. Kritikere sier at tiltaket har ført til mange usikre og korte kontrakter og mange studenter per ansatt. Irske universiteter scorer til gjengjeld godt på autonomi.

ISRAEL

Forskning forvitrer

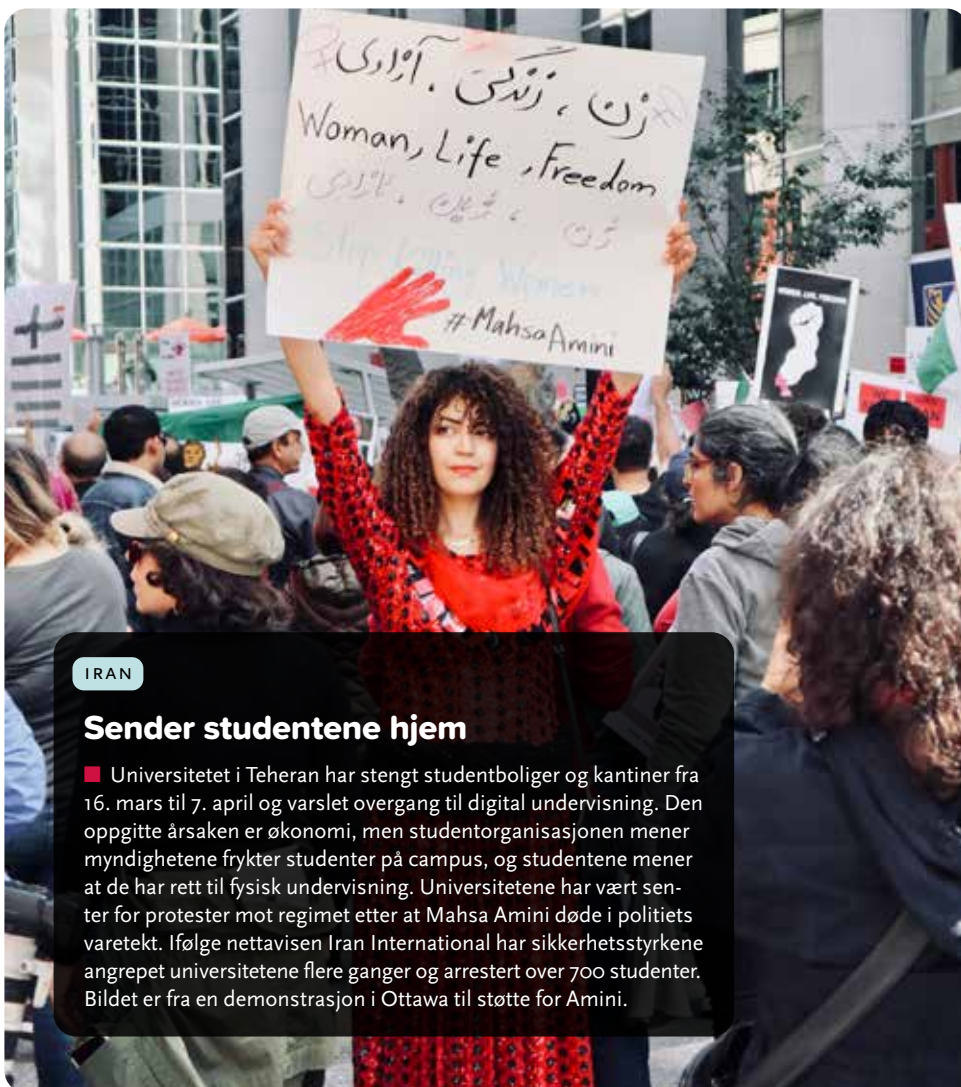
■ «Israelske ledere skryter av landets storartede forskning og vitenskapelige prestasjoner, men vi lever i stor grad på glansen av det som ble gjort for tiår siden», skriver Jerusalem Post. En fersk tilstandsrapport beskriver israelsk vitenskap som «god», men både investeringer og kvalitet faller. Det siste tiåret har Israel falt fra 2. til 21. plass blant OECD-landene målt etter hvor stor andel av BNP som går til forskning og utvikling. Ifølge rapporten tiltrekker Israel seg for få utenlandske forskere. 8 prosent av doktorgradsstudentene og 3 prosent av de erfarne forskere er fra utlandet.

NEW ZEALAND

Studenter velger opptak

■ Da det ble lett på pandemi-tiltakene, ble mange overrasket og skuffet over at studentene ikke kom tilbake til campus. Studentene forteller at de heller ser opptak av undervisning hvis de er syke, skal jobbe eller har innleveringsfrister, skriver RNZ. Noen foretrekker også å se opptak sammen med medstudenter framfor å sitte i auditoriet. Andre forteller om laber stemning fordi så få møter opp. Det får konsekvenser også utenfor auditoriene, som at bokhandlere og kafeer på campus legges ned.

FOTO: TANMAZ VALLEY/WIKIPEDIA CC BY 2.0

IRAN

Sender studentene hjem

■ Universitetet i Teheran har stengt studentboliger og kantiner fra 16. mars til 7. april og varslet overgang til digital undervisning. Den oppgitte årsaken er økonomi, men studentorganisasjonen mener myndighetene frykter studenter på campus, og studentene mener at de har rett til fysisk undervisning. Universitetene har vært senter for protester mot regimet etter at Mahsa Amini døde i politiets varetekt. Ifølge nettavisen Iran International har sikkerhetsstyrkene angrepet universitetene flere ganger og arrestert over 700 studenter. Bildet er fra en demonstrasjon i Ottawa til støtte for Amini.

SVEITS

Vil begrense antall utenlandsstudenter

■ I fjor var halvparten av studentene ved de prestisjetunge universitetene ETH Zürich og EPFL i Lausanne fra utlandet. 80 prosent av doktorgradsstudentene er utlendinger, og i fjor var utlendinger også i flertall på master. Nå vurderer disse universitetene begrensninger i opptaket av utenlandske studenter, for eksempel kvoter, skolepenger eller karakterkrav, ifølge Swissinfo.ch. Paraplyorganisasjonen Swissuniversities sier at kvoter er uaktuelt.

Den ferske enigheten om Nord-Irland-protokollen er gode nyheter for britiske forskere, sier EU-kommisjonens president Ursula von der Leyen. Her med Storbritannias statsminister Rishi Sunak da de presenterte nyheten.

STORBRITANNIA

KOMMER INN I HORISONT EUROPA

I februar ble EU og Storbritannia enige om en tollavtale for Irland, Nord-Irland og resten av Storbritannia. Det er positive nyheter for britiske forskere som ønsker å delta i EUs forskningsprogram. Når avtalen er iverksatt, begynner nemlig arbeidet med assosiasjonsavtalen som trengs for å bli med i Horisont Europa, Copernicus og Euratom. Det betyr at forskere i Storbritannia igjen kan få støtte fra disse programmene uten å måtte flytte til utlandet. Det kan ta opptil ni måneder før alle detaljene er på plass.

Niels Bohr

DANMARK

Milliardsprekk og byggekaos

■ Niels Bohr-bygningen ved Københavns Universitet er forsinket på sjuette året og ligger an til en budsjettsprek på 3,2 milliarder danske kroner, som tilsvarer 4,7 milliarder norske kroner. Nå har universitetet fått flytte inn i kontorene, skriver Uniavisen, og byggherren Vejrdirektoratet mener det ikke er urealistisk at også laboratoriene er klare til bruk i slutten av mars. Det opprinnelige budsjettet var på 1,8 milliarder danske kroner, og KU har fått løfter om at de skal betale husleie beregnet ut fra den summen, ikke sluttsummen.

USA

Humaniora i fritt fall

■ I løpet av det siste tiåret har antallet studenter på engelsk og historie på college falt med så mye som en tredjedel. Humanistiske fag samlet har blitt redusert med sytten prosent, skriver The New Yorker. Til og med ved prestisjeskolene Vassar og Bates er antallet humaniorastudenter halvert. Økende studieavgifter og fattigere middelklasse kan få flere til å velge tekniske fag. Men selv ved Harvard stuper studenttallene på humaniora. Andre årsaker kan være at færre leser tunge romaner, Obamas fokus på realfag og fallende bevilgninger til humaniora.

Han har gått fra Statoils indre organer til de akademiske barrierene i miljøstriden.
Men den viktigste kampen handler om det frie ord, mener Klaus Mohn.

Meningsbryteren

Rektor **KLAUS MOHN**
i samtale med Bår Stenvik | Foto: Marie von Krogh

I fjor vinter skrev Klaus Mohn¹ et essay i Morgenbladet mens han satt og «ventet spent på Kierulf-utvalgets² rapport om akademisk yringsfrihet». I teksten beskrev han flere episoder der han selv hadde kjent på grensene for yringsrommet. Ett år senere er utvalgets rapport for lengst ute, og Mohn har bestemt seg for å ta en ny periode som rektor ved Universitetet i Stavanger.

– I 2021 aksepterte du en invitasjon til å snakke på Klimarealistenes tidsskriftlansering, noe som førte til den kontroversen du beskrev i artikkelen. Ville du gjort noe annerledes i dag?

– Nei, det kunne jeg ikke gjort annerledes. Klimarealistene³ hadde allerede organisert seg en møteplass her oppe ved universitetet. Jeg følte at jeg i realiteten ikke hadde noe valg: Så høyt som jeg hadde holdt fanen for åpenhet og stort uttryksrom, kunne jeg ikke takke nei.

– Så det skyldtes langt på vei den rollen du selv hadde etablert for deg selv?

– Ja, og de verdiene jeg hadde satt opp på egne og universitetets vegne – om at vi skal ha stor takhøyde. Jeg måtte dessuten gripe anledningen til å minne om at Klimarealistene representerer alt annet enn det vi står for som universitet – med vår strategi for grønn omstilling i sentrum for strategien. I tillegg var den konkrete anledningen at de skulle lansere et vitenskapelig tidsskrift som virkelig var en vits. Sånn sett var dette virkelig mitt anliggende som leder for en vitenskapelig institusjon, tenkte jeg.

– *Innvandrere, kvinner og utseende er tre merkelapper som lett får det til å bli veldig giftig.*

¹ Født 1964, har vært professor i petroleumøkonomi ved Handelshøgskolen ved UiS, med doktorgrad i samfunnsøkonomi fra Universitetet i Stavanger og dessuten bakgrunn fra engelsk og historie. Han var sjeføkonom for Statoil i perioden 2009–2013. Fra 2019 har han vært rektor ved Universitetet i Stavanger.

² Norsk offentlig utredning ledet av Anine Kierulf. Rapporten utredet problemstillinger koblet til akademisk yringsfrihet, og foreslo blant annet en endring av universitets- og høyskoleloven, der det heter at «universiteter og høyskoler skal sikre at ansatte og studenter får tilstrekkelig opplæring i og forutsetninger for utøvelse av akademisk frihet, herunder akademisk yringsfrihet».

³ Organisasjon som tar avstand fra rapportene til FNs klimapanel (IPCC), hevder at oppvarmingen av jordkloden skjer saktere enn spådd, og at klimaendringene i liten grad er menneskeskapt.

– **Noen mente at du ga dem legitimitet uansett, bare ved å møte opp, og bidro til å la dem spre ideene sine?**

– Jeg tror at det tankegodset som Klimarealistene forfekter, allerede har en større utbredelse enn vi liker å tenke på. Det var også en av grunnene til at jeg endte opp med å stille opp.

– **Du ville proaktivt gå ut og være en motvekt til det som du mener foregår i det skjulte?**

– Ja, jeg tror at Klimarealistene i det stille influerer betydelige deler av norsk velgermasse. Jeg tror det er urovekkende mange der ute i velgermassen som egentlig er litt skeptiske til klimaendringene, og som tar tankegods fra Klimarealistene for å forsvare både individuelle og politiske valg.

– **Hvordan tror du forholdet er mellom virkeligheten der ute i stuen og slike debatter i sosiale medier?**

– De fleste som er på sosiale medier, er jo observatører og kikkere som bruker tiden sin på å følge med, mer enn å bidra selv. Så er det et mindretall som faktisk driver debattene og opprettholder aktiviteten. Det som foregår i konfliktsonen i disse debattene, er neppe representativt for det store flertallet i befolkningen.

– **Fordi algoritmene i stor grad løfter fram innlegg med sterke følelser som skaper sterke reaksjoner?**

– Ja. I tillegg til at de demotiverer folk som er mer moderate, så er jo algoritmene også innrettet sånn at når moderate folk deler et moderat synspunkt, så blir ikke det spredt.

– **Så, hvis du har en digital offentlighet dominert av folk som mener ting veldig sterkt uten godt belegg, ligger det et særlig ansvar på alle de kjedelige og kompetente folkene i akademien for å delta mer?**

– Jeg mener absolutt det. Vi prøver å innføre studenter i hvor viktig det er at politikk er kunnskapsbasert, og at den kunnskapen er forankret i forskning. Når det gjelder hvor mye våre ansatte skal engasjere seg på sosiale medier, så tenker jeg at vel så viktig som det er for oss å oppmuntre dem, er det å forhindre at de blir stoppet eller forhindret av en høy terskel eller av en lav takhøyde, på grunn av debattkulturen.

– **Har du et eksempel?**

– Vårt kroneksempel er jo hun som skrev denne kommentaren om bokomslaget på Hadia Tajiks biografi.⁴ Hun var innforstått med at hun hadde brukt noen friske formuleringer, og at det potensielt var et kontroversielt tema. Men at det skulle utvikle seg med dagesvis med hatmeldinger, Dagsnytt 18-opptreden og uthenging i Nytt på

⁴ I 2020 kritiserte fakultetsdirektør Karoline Holmboe Høibo ved UiS at omslagsbildet på Hadia Tajiks bok framsto feminisert og seksualisert, noe som førte til kritikk for at hun stilte seg til doms over hvordan andre kvinner valgte å framstille seg selv. Mohn ble i sin tur kritisert for at han hadde videresendt tweeten hennes og deretter avkrevd å ta standpunkt til den, men sto fast på de ansattes yringsrom.

■ – Det som drev meg inn i samfunnsøkonomien, var ikke interesse for penger, men framfor alt mitt samfunnsengasjement, kombinert med et visst talent for matematikk, sier Klaus Mohn.

Nytt – det hadde hun virkelig ikke sett komme. Hun våget seg inn i et terreng der *innvandrere, kvinne og utseende* er tre merkelapper som lett får det til å bli veldig giftig. Da fikk hun virkelig føle hvordan Twitter-trollet kan være på sitt verste.

– **Var det ikke også et tema hvorvidt hun brukte jobbtittelen eller snakket som privatperson?**

– Tittel og tilhørighet ble lagt til fra Stavanger Aftenblads side, uten forfatterens samtykke. Jeg synes uansett dette er et blindspor, fullt og helt. Folks identitet og hvilken institusjon de tilhører, og rollen de har – det er et tastetrykk unna, uavhengig av hvordan man signerer i mediene. For øvrig er det sånn at hvis man er enig i det som står i avisene, så blir jo aldri tilknytningen noe problem.

– **Hvordan da?**

– Jeg fikk lignende kritikk for en kronikk jeg skrev i Stavanger Aftenblad våren 2021. Jeg sa ikke at oljeskatten skulle opp, bare at den burde ligge i ro. Men da foregikk det en kampanje for å få ned oljeskatten, så bare det var nok til å skape furor. Og da ble jeg angrepet for at jeg signerte som rektor ved Universitetet i Stavanger, fordi det kunne tolkes som at dette var noe som Universitetet i Stavanger mente, og ikke jeg som fagperson. Men hadde jeg sagt at oljeskatten skulle ned, så var det jo ingen som hadde angrepet meg for at jeg signerte som rektor.

– **Eller – de som ville angrepet deg for det, ville kanskje fått mindre spalteplass?**

– Ja, det tror jeg helt sikkert.

– **Klimarealistene ynder å framstille seg selv som marginalisert. Men oljedrevet vekstpolitikk har vært den trygge konsensusen hele det foregående århundret. Nå hviler den grønne omstillingen på en relativt ny enighet om at klimaproblemer finnes. Men innenfor den enigheten er innsalget for omstillingen fortsatt vekst, i form av krafteksport og nye arbeidsplasser innen grønn teknologi. Du hadde en kommentar i Morgenbladet nylig der du pekte på et paradoks ...**

– «Hvis hovedutfordringen er overforbruk av naturen og atmosfæren – hvordan i all verden kan løsningen bli 'mer av alt, raskere'?» Det var min spissformulering med referanse til Energikommisjonens rapport. Jeg er nok blant dem som er skeptiske til at vi kan fortsette den materielle veksten som har kjennetegnet vårt samfunn de siste tiårene. Det betyr ikke at utviklingen skal stoppe opp, og jeg har stor tro på at vi fortsatt kan få det bedre, i vid forstand. Men vi burde ikke lenger koble utvikling og framgang like tett til materielt forbruk.

– **Hvor stor åpenhet er det for å ytre slike tanker, og trekke konsekvensene av dem?**

– Når det gjelder vår region, og for så vidt resten av landet, så er det jo umulig å snakke om grønn omstilling uten samtidig å love gull og grønne skoger i form av grønn industri og nye og flere arbeidsplasser

ser og fortsatt vekst og framgang – og aller helst for Distrikts-Norge. Du kommer ikke unna med å forfekte omstilling hvis du også sier til folk at det *koster* noe. Det virker nærmest helt umulig. Selv om det var sant, så kunne du ikke si det. Og jeg er ikke sikker på om politikerne vil kunne holde det de lover, for å si det sånn. Tvert om tenker jeg at den omstillingen vi står overfor, i enkelte henseender vil begrense våre muligheter. Reise- og transportaktivitet er et eksempel. Men det kan også bety en demping av aktiviteter som er belastende for våre omgivelser. Enten det er naturen eller atmosfæren.

– **Jeg har sett en del grafer for utfasing av fossile ressurser og innføring av fornybar energi. Alle viser stort sett at det totale energiforbruket skal fortsette opp?**

– Ikke nullutslippsalternativet, der tror jeg de regner med nokså konstant energiforbruk på totalnivå, men veldig mange andre scenarier tilsier at energiforbruket samlet sett skal opp. Og det er et stort tankekors. Et eksempel i Norge er jo elbil-politikken, som i løpet av 15 års tid har medført at vi nå kjører biler som i snitt er 500–1000 kilo tyngre enn det vi gjorde før. I enkelte henseender er det vel bra for kloden med flere elbiler. Men å kjøre biler på ett tonn er nok bedre for kloden enn å kjøre biler som veier to tonn. I den grad vi i det hele tatt skal legge til rette for den individuelle personbilbilismen i de ti årene som kommer.

– **Når vi snakker om samarbeid mellom universitet og næringsliv, så skal jo alltid miljøproblemene løses med teknologisk innovasjon, som bedre biler og mer effektive motorer. Men hvis nyvinninger og effektivisering blir utnyttet for å skape økt omsetning, vil ikke problemene uansett øke?**

– Jo visst. Nettopp dette paradokset er det forsket mye på, den såkalte «rebound-effekten» i energiforbruket når det gjelder nyvinninger i energisparing: Hvis du bytter vinduene, så hever du innetemperaturen. Hvis du får bedre kjøleskapsteknologi, så øker du størrelsen på kjøleskapet.

– **Er det et paradoks for et universitet som skal jobbe med grønn omstilling, at historisk sett så har «grønn» innovasjon gjerne til sist ført til mer forurensing? Og har et profesjonsrettet universitet som dere også en rolle i å tenke systemisk?**

– Absolutt. Jeg har jo selv undervist i energiøkonomi her, og da var dette temaet på min forelesningsplan og på mitt pensum. De studentene som går på disse fagene, de skjønner dette og tar det innover seg. Det har jeg sett eksempler på i ettertid, både på sosiale medier og i debatter.

– **Altså at tankemåter kan være like viktig som dingser?**

– Ja, dette handler om å forstå adferdsendringer i respons på teknologiske forbedringer. Du må alltid få med den adferdsmessige responsen før du kan anslå totalvirkningen.

– **Men burde systemisk tenking også være en del av profesjonsetikken? Jeg har sett et forslag om at alle programmerere bør ha et grunnleggende etisk fundament a la lege-eden, gitt hvor mye algoritmene nå styrer av offentlighet og infrastruktur?**

– Ja, jeg ser det argumentet, sånn som verden fungerer nå. Jeg tror dette kanskje er et argument for mer tverrfaglighet i utdanningene, på tvers av disipliner i utdanninger som tidligere var veldig spesialiserte.

– **Hva gjør dere med det?**

– Vi introduserer bærekraftsemner som skal kunne tas og velges på tvers av fakultetene. Vi har en master i energi og samfunn ved Det samfunnsvitenskapelige fakultet, som blant annet trekker veksler på forelesningsressurser og fagkrefter fra Det teknisk-naturvitenskapelige fakultet. Men det er fortsatt en vei å gå.

– **De ambivalente tankene du nå ytrer om vekst, hadde du dem også den tiden du jobbet som sjeføkonom i Statoil, bare at du den gangen lot være å ytre dem?**

– Ja, spørsmålene meldte seg tidlig, men jeg har nok gradvis modnet i dette tankesettet. Det står for meg at klimautfordringen har et større

– Du kommer ikke unna med å forfekte omstilling hvis du sier til folk at det *koster* noe.

■ – Da jeg først ble rektor, undervurderte jeg nok slagkraften som er knyttet til rollen min, medgir Mohn. – Jeg har blitt mer forsiktig med å gi egne, meningsbærende kommentarer på Twitter.

format enn jeg tenkte for 10–15–20 år siden. Og den krever andre løsninger enn det jeg trodde på da, eller i alle fall en mer resolutt respons.

– **Hvordan endret du mening?**

– Det har gått gradvis. Men jeg kan peke på situasjoner, som øyeblikkene når du ser bilder av hva som foregår i verden: trengsel, stort forbruk, trafikkmaskiner, industrivekst, utslipp, utarming av naturen og naturinngrep.

– **Altså når du leser avisa og ser bilder av åpne gruver og ...**

– Jeg trenger ikke åpne avisa engang – jeg ser det hver morgen. Hvis jeg tar bilen til jobb og står i kø på motorveien. Da griper jeg meg selv i å tenke: «Dette kan jo ikke fortsette. Sånn kan man ikke holde på!»

– **Situasjoner der man våkner opp og ser det absurde i det hverdagslige, som å frakte enkeltpersoner i hvert sitt tonn med bil?**

– Nettopp. Sånne ting er det som har gått opp for meg. Det er derfor jeg er så glad i sykkel, for det kan ikke finnes et mer elegant

transportredskap. Den veier 10–12 kilo og tar deg dit du vil. Bra for helse, bra for energiforbruk og bra for alt omtrent.

– **Det lyder som en utpreget sunn-fornuft-tanke, ressursøkonomisk sett?**

– Ja, det er nok en grunnleggende motivasjon hos meg. Jeg vet ikke om det var derfor jeg ble økonom, men altså: nøysomhet – å ikke bruke mer enn det jeg egentlig trenger for å gjøre ting.

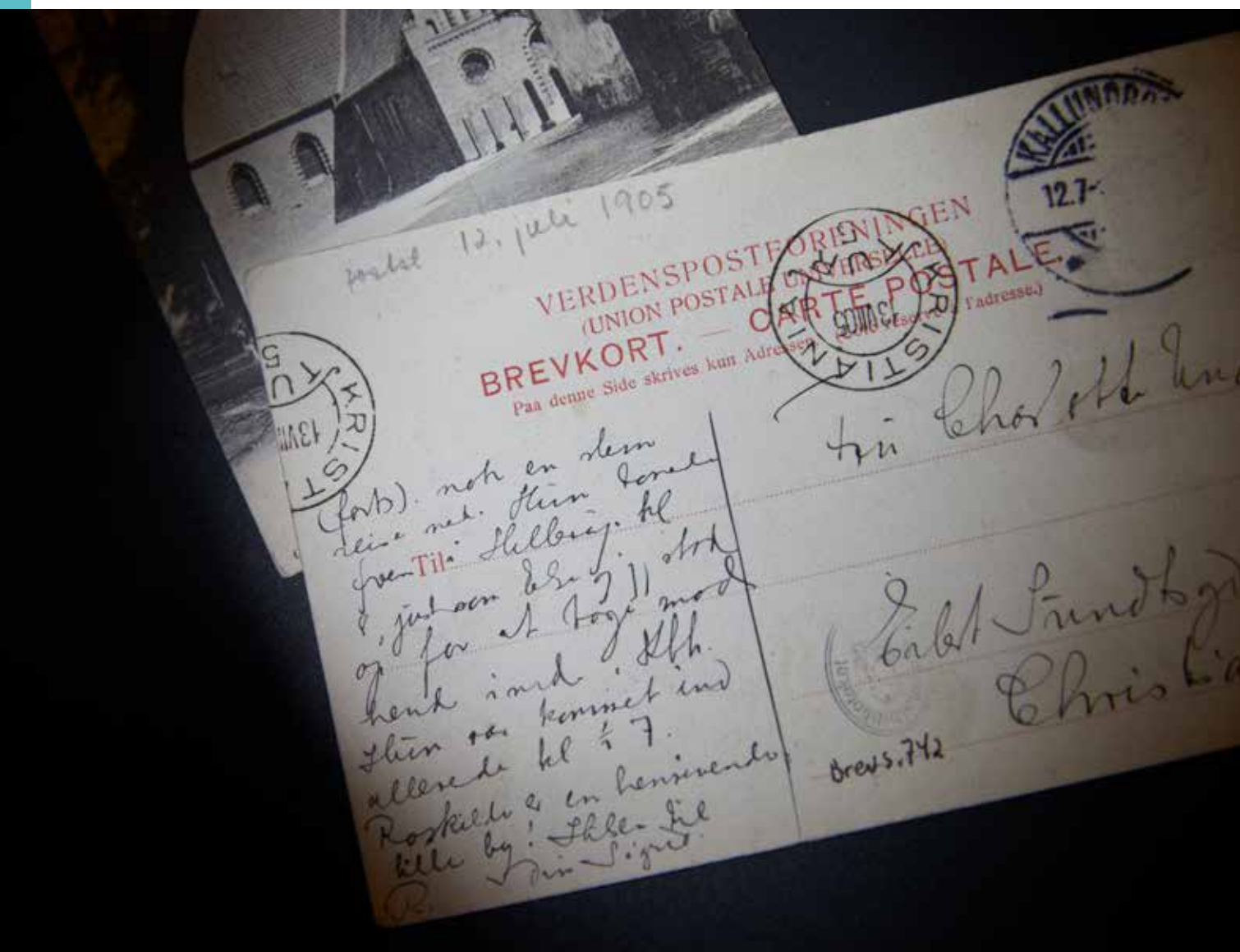
– **Du la akkurat fram en omstillingsplan med forslag om å kutte kostnader tilsvarende 150 årsverk innen 2026. Om dere nå må lytte mer til markedet, vil meningsbryting og tverrfaglighet fortsatt være blant tingene dere har rom til å prioritere?**

– Absolutt. Hovedmålet med omstillingen vi nå står overfor, er nettopp å sikre handlingsrom for å opprettholde våre strategiske ambisjoner og mål. Vår interne omstilling er bare bølgeskulp i det lange løp. Presset mot klima og natur er den store tsunamien, som vi skal ruste samfunnet med kunnskap for å ri av. ●

Lærer maskinen å tyde håndskrift

Å tolke gamle håndskrifter kan være krevjande. Ved Nasjonalbiblioteket er det datamaskinen som gjer jobben.

TEKST: JOHANNE LANDSVERK | FOTO: ERIK NORRUD

Då den 17-årige Sigrid Undset skulle sende postkort frå Roskilde til mor si, fekk ho ikkje plass på eitt kort, så ho måtte sende to.

FORSKARAR: Yngvil Beyer og Andre Kåsen, forskningsbibliotekarar ved Nasjonalbiblioteket i 'Oslo

PROSJEKT: automatisk attkjenning av handskrift

METODE: maskinlæring

UUNNVERLEG VERKTØY: datamaskin

Den digitale utviklinga innan maskinlæring går i rasande fart, også ved Nasjonalbiblioteket.

– Ved hjelp av kunstig intelligens trener vi opp datamaskinen til å kjenne att gamle handskrifter. Dette er ei stor satsing hjå oss no, seier forskningsbibliotekar Yngvil Beyer. Ho er koordinator for eit treårig forskingsprosjekt om digital handskriftattkjenning ved Nasjonalbiblioteket i Oslo. Beyer har også koordineringsansvar for arbeidet med språkteknologi ved biblioteket, og i dag skal Forskerforum få sjå korleis gamle handskrivne brev skal bli del av den søkbare verda.

– Vi ønskjer å gjere handskrive materiale meir tilgjengeleg for forskning. I dag er ein avhengig av ein katalog der brev og manuskript er skildra med enkle metadata. Men ved handskriftattkjenning kan ein søke direkte i heile teksten, forklarar Beyer.

Ville søke i handskrivne brev

Nasjonalbiblioteket har jobba med digitalisering av trykte bøker, aviser og tidsskrift heilt sidan 2005. I dag er så godt som heile samlinga på 600 000 bøker digitalisert. Dessutan er 4,5 millionar aviser digitaliserte, noko som utgjer om lag halvparten av alle avisene i biblioteket.

– Vi har også ei stor samling med private arkiv som blir ein del brukt, og dette materialet er veldig skjørt. Så di sjeldnare vi treng å ta dette fram, di betre. Difor begynte vi å fotografere av ein del materiale og legge det ut på nettsidene. Der kan ein til dømes søke i katalogen over brevsamlingane til Camilla Collett og finne ut kven ho skreiv brev til. Ein kan også sjå eit bilete av brevet, fortel Beyer.

Men ved Nasjonalbiblioteket ønskte dei å gå vidare. Saman med kollega Andre Kåsen, som er språkteknolog ved biblioteket, begynte Beyer å jobbe med såkalla treningsdata, for å trene opp datamaskinen til å kjenne att handskrifter på norsk. Målet har vore å kunne søke direkte i handskrive materiale, slik ein kan med trykte bøker og aviser.

– Vi såg at det var mogleg å gjere handskrifter søkbare, men det ville krevje meir forskning. Difor tok vi kontakt med Høgskolen i Østfold, som har ekspertise på biletanalyse.

Saman med høgskulen søkte Nasjonalbiblioteket om støtte frå Forskringsrådet, og i 2021 fekk dei 12 millionar til prosjektet om handskriftattkjenning.

Maskinen må både sjå og lese

I eit rom i Spesiallesesalen har bibliotekarane funne fram bunkar av brev, postkort og manus skrivne av Sigrid Undset. Eit postkort frå Roskilde frå 17-årige Undset til mor hennar er skrive på toget til København. Og teksten, som kanskje er raskt rabla ned, er ikkje lett å tyde. I alle fall må ein bruke tid. Så korleis kan ein datamaskin greie dette?

Andre Kåsen forklarar at systemet bygger på den same teknologien som mange andre former for maskinlæring.

– Det spesielle i dette prosjektet er at vi kombinerer to intelligensar: éin maskin som kan sjå, og éin som kan lese. Dette gjer innlæringa meir kompleks. Maskinen må sjå biletet av bokstaven og i tillegg ha kunnskap om bokstavkombinasjonane for å finne ut kva som mest sannsynleg står der. Så det vi utviklar her, er ein kombinasjon av bilet- og tekstattkjenning.

Han fortel at Høgskulen i Østfold særleg jobbar med å utvikle algoritmar eller oppskrifter for biletattkjenning.

– Kva er til dømes relevant for at maskinen

skal lære å kjenne att ulike variantar av ein s? seier Kåsen.

Lærer teknologien norsk

Beyer fortel at Nasjonalbiblioteket også samarbeider med det franske firmaet Teklia, der dei er ekspertar på tekstattkjenning. Men dei kan ikkje norsk språk.

– Det er her språkteknologien kjem inn. For datamaskinen må få nok informasjon om det norske språket og kva for bokstavkombinasjonar som oftast opptrer saman. Difor må vi utvikle eigne modellar for norsk språk, fordi språket er så forskjellig frå fransk, tysk og engelsk. Nasjonalbibliotekets bidrag i prosjektet er at vi kan ganske mykje om språkteknologi på norsk, seier ho.

Noko av det første forskningsbibliotekarane gjekk laus på, var ein stor bunke brev av biletkunstnaren Harriet Backer.

– Då vi øvde opp datamaskinen til å forstå skrifta til Harriet Backer, transkriberte vi først 50 brev og sende dataa gjennom programvara. Då fekk vi ut ein modell som kunne brukast til å kjenne att dei 450 breva vi ikkje hadde transkribert. Etter å ha lært opp programmet til å forstå visse handskrifter, er det datamaskinen som transkriberer. I nokre tilfelle må vi rette litt opp i teksten, men alt går veldig mykje raskare, seier Beyer.

Trener opp handskriftmodell

Førebels er datamaskinen øvd opp til å tolke handskrifta til spesielle kunstnarar og forfat-

– Etter kvart som vi får handskrifta til mange nok personar inn i systemet, er målet å lage ein generell modell for norsk handskrift.

YNGVIL BEYER

tarar, som til dømes Harriet Backer, Camilla Collett, Sigrid Undset og Amalie Skram.

– Men etter kvart som vi får handskrifta til mange nok personar inn i systemet, er målet å lage ein generell modell for norsk handskrift. Så no trenar vi opp ein modell som skal kunne kjenne att handskrifter som maskinen ikkje har sett før eller øvd seg på.

I første omgang har forskarane konsentrert seg om handskrifter frå slutten av 1800-talet og første halvdel av 1900-talet, som er enklast å lese og kjenne att.

– Men målet er å kunne utvikle og bruke modellane på alle handskrifter i heile samlinga vår, i alle fall tilbake til 1700-talet. Skrift frå 1600-talet ser heilt annleis ut, og frå den perioden har vi svært lite materiale, seier Beyer.

Ho seier prosjektet førebels er i ein tidleg fase, men teknologien er allereie i bruk.

– Vi legg ut resultatane på nettsidene våre, samtidig som vi utviklar nye løysingar.

Brev til Backer og Munch

Beyer viser på PC-en korleis ein kan utføre eit fulltekstsøk direkte i breva til Undset.

– Vi har laga ein funksjon på nettsidene der ein i tillegg til biletet av brevet får opp teksten i maskinskrift. Dette er meint som lesestøtte for handskrifter som er vanskelege å tolke, seier ho.

Nasjonalmuseet, som til hausten opnar ei ny utstilling om Harriet Backer, er blant dei første som har teke systemet i bruk.

– Ein kan til dømes finne ut når Backer bestemte seg for å måle Stange kyrkje. Om alle breva er digitaliserte og skrifta blir attkjend, vil alle brevsider der Stange er nemnd, kome opp.

Forskarane samarbeider også med Munchmuseet, som har jobba mykje med breva til Edvard Munch.

– Vi har fått tilgang til ferdig transkriberte brev av Munch som vi kan bruke direkte i prosjektet. Det same gjeld breva til Henrik Ibsen.

Prosjekt til nytte for andre

Både forskarar og bibliotekbrukarar vil kunne ha nytte av systemet som no blir utvikla.

– Vi lagar maskinlæringsmodellar som andre bibliotek kan få nytte seg av. Vi held også kurs for folk som er interesserte i korleis dei sjølve kan bruke programmet til å kjenne att handskriven tekst, fortel forskingsbibliotekarane.

Dei meiner prosjektet er svært viktig i ei tid der stadig færre kan lese handskrift.

– Men uansett kor flink ein er til å tolke gamle handskrifter, greier ein ikkje å lese gjennom så mykje og så raskt som ein datamaskin, seier Kåsen.

Og di lenger bakover i tid ein går, di vanskelegare er det å tyde kva som står.

– Eg trur ein skal ha lese ganske mykje handskrift for å forstå skrifta til Camilla Collett. Ho var ein av dei som brukte gotiske bokstavar langt utpå 1800-talet, fortel han.

– Det same gjeld skrift frå 1700-talet. Det var ikkje berre språket som var annleis, men også forma på bokstavane.

Handskrifta endrar seg

Beyer viser fram ei dagbok skriven av Petronelle Nielsen, som var fødd i 1797.

– Dagbøkene hennar vart ein del av Noregs dokumentarv i samband med skeivt kulturår i fjor. Nielsen var den første norske kvinna vi kjenner til som skreiv om kjærleik mellom to kvinner. Vi har studert dagboksband frå ho var i 20-åra, og reisedagbøker frå seinare i livet. Ser vi på dei siste sidene i reisedagboka, har skrifta endra seg ganske mykje. Då var ho nærare 90 år.

Så det er ikkje alltid så lett å kjenne att handskrifta til ein forfattar.

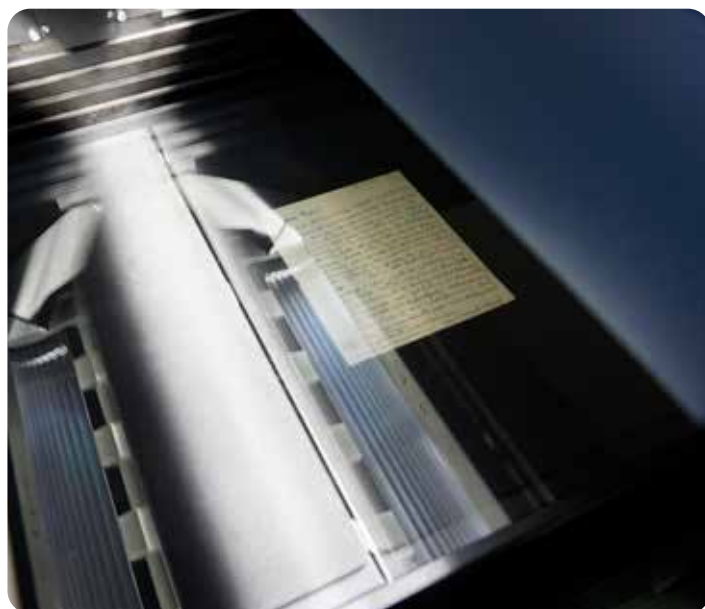
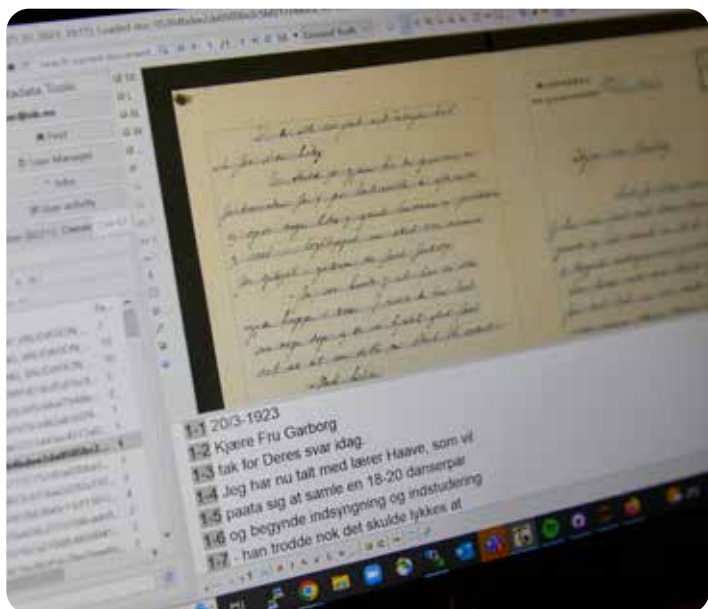
– Ei handskrift utviklar seg gjerne gjennom livet. ●

☞ – Vi ønskjer å gjere handskrivne brev og dagbøker meir tilgjengelege for forskning ved at det blir lett å søke i dei, seier Andre Kåsen og Yngvil Beyer.

☞ Brev frå Sigrid Undset til Hulda Garborg datert 20/3 1923. På PC-en ser vi dei første linjene i transkripsjon. Heile brevet ligg transkribert og søkbart på nb.no

☞ Handskrivne brev blir skanna og deretter gjorde tilgjengelege på nettsidene.

ALDRI ANNA ENN SPRÅK

Mindretalsmålet

– Fordelen med å skrive nynorsk er at ingen torer å røre det, seier Ole Våge.

I to spalter har det handla om at bruk av radikalt bokmål i akademiske samanhengar kan vekke negative reaksjonar. Men korleis er det som fagperson å bruke nynorsk? Båe ekspertane våre er nynorsksfolk, så då spør eg dei.

VÅGE: Fordelen med å skrive nynorsk er at ingen torer å røre det! Når eg har skrive kronikkar på nynorsk i dagsaviser, har ingenting språkleg vorte endra, truleg sidan dei fleste ikkje kan nynorsk så godt. Eit døme på at nynorsken kan vere ei ulempe: «Omgrep» er eit ord eg alltid må forklare. Når eg skal halde ein presentasjon i ein nordisk samanheng, skriv eg «begrep» i parentes.

KRISTIANSEN: Eg kjenner på det same. I dialekten min heiter det «begrep», og «omgrep» kling framandt. Det er attpåtil eit viktig ord i fagområdet mitt, terminologi. Av og til har eg spurt på førehand om det er greitt at eg bruker «begrep». Då har eg fått lov! Eg vel helst formene som ligg nærast dialekten min, som «me» i staden for «vi». Dei einaste gongene eg har vorte retta på, er vel når eg har skrive i kanalane til Språkrådet. For revisjonen av ordbøkene er det fastsett eit sams redaksjonsspråk. Dette språket har ikkje alltid formene eg ville ha valt, men det er gjort for å vere einskapleg.

VÅGE: Denne typen uformell sanksjonering og hierarki mellom former finst nok mest i språkvitskapane. I andre disiplinær trur eg det mest er eit spørsmål om ein bruker nynorsk eller ikkje, ikkje kva slags nynorsk. Faget til meg og Marita – terminologi – er normerande. Vi tilrår noko framfor noko anna. Dersom ein vil skrive nynorsk fagspråk, er det nok opnare enn i bokmål kva ord og former ein skal velje. Slik sett kan det nok vere meir krevjande for fagfolk som bruker nynorsk. På bokmål kan ein i større grad følge straumen.

KRISTIANSEN: Eg som jobbar ein del med å etablere norsk fagspråk under press frå engelsk, ser at det manglar meir på nynorsk enn på bokmål. Det er mange fleire termar å diskutere og etablere.

– *Universitetstilsette bruker mange digitale løysingar i kvardagen, til dømes for å undervise eller sensurere. Det er vel lite nynorsk i slike tenester?*

KRISTIANSEN: Det er eit problem at mange digitale læremiddel berre er tilgjengelege på engelsk. Dersom dei finst på norsk, er det på bokmål. Dersom dei kjem på nynorsk, er det seinare. Her kan styresmaktene leggje føringar. Den som vinn anbodet, må kunne levere tenesta på både bokmål og nynorsk samtidig. Elles er nokre av systema du siktar til, knapt norskspråklege og iallfall ikkje på nynorsk.

VÅGE: Språklova som kom i fjor, kunne godt ha vore testa på slike tenester. DFØ (Direktoratet for forvaltning og økonomistyring) har ein app, ei løysing for mellom anna å registrere arbeidstid eller søkje om reisegodtgjersle. Denne finst berre på bokmål, og eg har sjølv klaga det inn for Språkrådet. DFØ nektar å lage ein nynorskversjon.

– *Den nye språklova styrkjer nynorskens plass. Har dette verka?*

MARITA KRISTIANSEN er terminolog ved Termbanken, Universitetet i Bergen og leiar for Språkrådets fagråd for fagspråk og språk i samfunn og høgre utdanning.

OLE KRISTIAN VÅGE er terminolog ved Nasjonalt senter for helsefagleg terminologi i Direktoratet for e-helse.

Her uttalar dei seg berre på vegner av seg sjølve.

FOTO: NHH, MOMENT STUDIO

Kva ord eller spørsmål bør vi ta opp i språkspalta?
Send framlegg til kjetil.brottveit@forskerforum.no.

KRISTIANSEN: Ja, eg har merka ei haldningsendring i ulike forum. Det er ikkje berre nerdar som meg som legg vekt på at dei nynorske formene og terminologien skal vere med. No er haldninga at «sjølv-sagt skal nynorsken med» vorten meir utbreidd. Det har sige meir inn i offentleg forvaltning, som i Nav. Det er på veg til å verte meir sjølv-sagt og ikkje berre eit ork.

VÅGE: Men det tek tid. Mitt direktorat syndar big time med nynorsken. Elles gjev digitaliseringa mange moglegheiter. Medan ei nynorsk, trykt ordliste innanfor eit fag kanskje nådde nokre hundre, kan digitale ressursar nå svært mange. Med digitale verktøy er det langt lettare å røkte nynorsk fagspråk. Digitale læreverv kan gjenbrukast. Ein treng ikkje trykkje ei lærebok, men kan lage ein termbase å slå opp i.

KRISTIANSEN: At bokmål- og nynorskordboka på nett har fått felles brukargrensesnitt, er ei positiv endring. Slik er det òg i Termportalen (nasjonal søkjeportal for terminologi utvikla ved Universitetet i Bergen, journ. mrk.). Ein må ikkje leite etter nynorsken, han dukkar opp saman med bokmål. Elles er det framgang når det gjeld *omgreps-harmonisering*, ein nasjonal standard for kva omgrep og termar ein skal bruke i offentleg sektor, eit arbeid som Digitaliseringsdirektoratet koordinerer. I standarden blir no nynorsk integrert, og dette vil sive ut i det offentlege, til dømes til Brønnøysundregisteret, Nav og skatteetaten.

– *Marita, du sa på førehand at du kanskje ville innrømme ei synd. Vert det noko av?*

KRISTIANSEN: Ja, då eg jobba med språkpolitikk på Noregs handelshøgskole (NHH) rundt 2010, brukte NHH, som dei fleste universitet og høgskular, for mykje engelsk. Då var eg medviten om å ha fokus på norsk vs. engelsk og ikkje nynorsk vs. bokmål. Eg visste at dersom eg tok til å snakke om nynorsk, kom gardina til å gå ned, og det ville ha vore vanskeleg å få til gode diskusjonar. Eg trur det er eit betre klima for å snakke om nynorsk no.

➡ AV KJETIL A. BROTTVEIT

FRÅ AKADEMIA

a) Kva var det eit utval leia av Siri Hatlen tok opp til vurdering i ein rapport som vart presentert og send ut på høyring i fjor?

b) Kven står bak det årlege Kompetansebarometeret, som viser kva slags utdanning det er lettast å få jobb med?

c) Innanfor kva fagfelt kan ein støyte på den omdiskuterte Sapir-Whorf-hypotesen?

d) Fyll ut ordet som manglar i dette innlegget frå UiS-rector Klaus Mohn under eit arrangement i 2021: «Invitasjonen gjorde at eg måtte tenke meg om, må eg innrømme. Meinin-gane rundt meg var delte, og eg har fått stor merksemd av mange slag for at eg valte å stille opp i eit møte i regi av ...»

e) Kunsthøgskolen i Oslo og Høgskolen i Molde har uteksam- nert for få doktorkandidatar dei siste åra. Kor mange doktorar skal ein vitenskapleg høgskule produsere årleg i snitt over ein treårsperiode?

- e) Fem
- d) Klimarealistene
- c) avgjer kortets språkbrukaren
- b) Lar om at strukturen i eit språk
- a) Lingvistikken (hypotesen hand- OHN
- b) universet og høgskular
- a) Finansieringssystemet for

DEN FRANSKE REVOLUSJONEN

a) Kva for eit av desse tiåra skjedde den franske revolusjo- nen: 1679–1689, 1789–1799, 1869–1879, 1879–1889?

b) Kva heitte den mektige jakobinske journalisten i Folkets venn som Charlotte Corday tok livet av medan han låg i badekaret – eit motiv som biletkunsten har lagt sin elsk på?

c) Kva er eit anna namn på nasjonaldagen 14. juli i Frankrike?

d) Revolusjonen førte til opp- rettinga av den første franske republikken. Kva for nummer i rekka er den noverande republikken, som vart innstifta av Charles de Gaulle i 1958?

e) Kva er namnet på denne kvinneskikkelsen, som personifiserer både den franske revolusjonen og mottoet om fri-dom, likskap og brorskap?

- e) Marianne
- d) Den femte
- c) Bastille-dagen
- b) Jean-Paul Marat
- a) 1789–1799

LUFTFART

a) Den første organiserte luftfar- ten med passasjerar skjedde med luftskip. Kva for tysk greve og offiser (1838–1917) gav namn til den mest kjende typen av slike farkostar?

b) Kva for arbeidstakarorganisa- sjon var det som nyleg mekla med NHO Luftfart om ei løysing for Luftambulansen?

c) Kven står bak dette tidlege utkastet til eit «ornitopter»?

d) Den første flykapringa i Noreg skjedde med eit fly frå Braat- hens SAFE på ein avgang frå Værnes til Fornebu i 1985. Kva var det kaparen kravde for å gi opp våpenet sitt?

e) Nemn minst tre av dagens fem store produsentar av fly til bruk i sivil luftfart.

- a) Ferdinand von Zeppelin
- b) Parat
- c) Leonardo da Vinci
- d) Øi
- e) Airbus (Europa), Boeing (USA), Bombardier (Canada), Embraer (Brasil) og United Aircraft Corporation (Russland)

ROALD DAHL

a) Kva for engelsk forlag – med fuglenamn – har nyleg gjen- nomgått Dahls bøker ved hjelp av såkalla sensitivitetstlesarar og utført fleire omdiskuterte endringar?

b) Augustus Gloop er ein karakter i *Charlie og sjokoladefabrikken* som i den reviderte teksten ikkje lenger skal vere tjukk, men ... ?

c) Kva for amerikansk Oscar-vinn- ande skodespelar var Dahl gift med i 30 år og fekk fem barn med?

d) Ei av Dahls tre novellesamlin- gar (for vaksne) gav sidan også tittel til ein tv-serie der noveller frå alle desse samlingane var filmatiserte. Kva var tittelen?

e) Kva heiter guten som er hovudperson i *Verdens største fersken*?

- a) Puffin Books
- b) Enorm
- c) Patricia Neal
- d) Tales of the Unexpected (eller Roald Dahl's Tales of the Unexpected)
- e) James (originaltittel: James and the Giant Peach)

Retting: I førre spalte stod det at Den norske Creditbank var Noregs første forretningsbank, stifta i 1857. Men Christiania Kreditkasse var den første forretningsbanken, grunnlagd i 1848. Frå 1862 var namnet Christiania Bank og Kreditkasse, og banken vart seinare kjend som Kreditkassen. Vi orsakar feilen.

Føler seg oversett

– Jeg tror Ola Borten Moe har glemt oss, sier Injá Elisa Påve Idivuoma.

– Hva jobber du med for tiden?

– Jeg har en undervisningsstilling som høyskolelektor. I tillegg har jeg 20 prosent FoU-tid (forskning og utvikling). Akkurat nå holder jeg på med en artikkel om samiske klær og hvilken betydning det visuelle har i forbindelse med samiske festivaler og arrangementer.

– Faget ditt er duodji.

Hva er egentlig det?

– Det er først og fremst samisk håndverk. Det innebærer kunst og alt som kan skapes. Jeg holder mest på med skinn og tekstil.

– Hva gjorde at du havnet i duodji-faget?

– Det er en veldig stor del av den samiske kulturen. Det er en hjertesak for meg å bevare den samiske kulturen, og jeg har vært særlig interessert i den visuelle delen av den.

– Hvorfor er det en hjertesak?

– Det er et vidt spørsmål, så det er vanskelig å forklare. Men jeg er jo same selv. Jeg kan si det så drastisk som at det er et eksistensielt spørsmål. Det er en tradisjon som vi har vokst opp med.

– Hvor lange tradisjoner har duodji som et akademisk fag?

– Vi har hatt duodji-fag siden 1990-tallet, men det var først i 2008 vi hadde det første kullet med bachelorstudenter.

– Noen faste spørsmål: Hvilken bok har vært viktigst for deg i ditt akademiske liv?

– Det må være artikkelsamlingen *Duodjáriis duojárat. Duddjon ealiha duodjedigáštallama* (Håndverkere som jobber med samisk håndverk) av vår eneste duodji-professor, Gunvor Guttorm. Guttorm har lagt det akademiske grunnlaget for duodji, og jeg er privi-

FOTO: PRIVAT

INGÁ ELISA PÅVE IDIVUOMA

Lokallagsleder for Forskerforbundet ved Samisk Høgskole

STILLING

høyskolelektor i duodji ved Samisk Høgskole

UTDANNING

mastergrad i duodji ved Samisk Høgskole

legert som får være med på å bygge opp dette forskningsfeltet. Samlingen består av fire artikler som alle som jobber med duodji på et akademisk nivå, bør lese.

– Når tenker du best?

– Etter at jeg har vært på min arbeidsplass og truffet kollegaer. Det er da jeg får inspirasjon. Jeg jobber 50 prosent hjemmefra, så jeg sitter mye alene.

– Hvordan vil du karakterisere kontoret ditt?

– Det er åpent kontorlandskap, og jeg deler kontor med en kollega. Hvis det hadde vært heltid, så hadde det ikke vært optimalt. Man får ikke arbeidsro, og spesielt innen akademia trenger man den roen. Familien min bor ikke der arbeidsstedet er, så hjemmekontoret passer meg veldig godt.

– Hvis du skulle valgt et annet yrke, hva skulle det vært?

– Noe som er litt mer praktisk, der jeg faktisk får undervist mer. I en akademisk stilling er det mye administrativt arbeid som spiser av tiden som egentlig skal gå til forskning og undervisning. Så jeg ville kanskje undervist på et lavere nivå.

– Har du noen ord til Ola Borten Moe til slutt?

– Budsjettene kuttes for alle høyere utdanningsinstitusjoner, og det går også ut over Samisk Høgskole. Samisk Høgskole er den eneste samiske høyskolen i Norge, og i hele Sápmi, så vi har et stort ansvar. Vi har vært nødt til å legge den samiske journalistutdanningen som skulle starte i høst, på is. Vi møter forventinger fra det samiske samfunnet som vi ikke kan oppfylle, fordi ressursene er for knappe. Kuttene gjør at vi blir hardt rammet, hardere enn større institusjoner, fordi vi allerede er små. Nå er vi redde, og jeg tror Ola Borten Moe har glemt oss.

✦ AV LINA CHRISTENSEN

Sprikende om Norges fremtid

Sharam Alghasi og Thomas Hylland Eriksens antologi inneholder mye bra, men knaker i sammenføyningene.

Det sentrale spørsmålet i denne boken er et stort ett: «Hva er Norge, bortsett fra et geografisk sted og en stat med ytre grenser?» De to redaktørene begynner med et kapittel som introduserer metaforene de bruker i tittelen. Hvilke kulturelle fremtidsscenarioer finnes for Norge? De presenterer tre: murbygging, brobygging og båtbygging. I det første sees Norge som en avgrenset etnisk entitet der det må bygges mur for at andre påvirkninger og mennesker ikke skal komme inn. Det andre er et scenario basert på multikulturalisme, der avgrensede kulturer lever innen territoriet Norge og det bygges broer mellom disse kulturene. Det mest bærekraftige scenarioet ifølge de to er at vi figurativt befinner oss i samme båt, og denne må vi bygge og lappe på sammen.

Alghasi og Hylland Eriksen har samlet mange flinke folk til å se på dette. Kapitlene spenner fra Alghasi, som skriver om norske nettplattformers diskurser om islam og innvandring, via Marta B. Erdal, som undersøker identitetsbygging som norsk og «utlending» i videregående-klasser, til Elisabeth Eide og Heidi Røsok-Dahl, som ser på de «skamløse jentene» sin funksjon i norsk samfunnsdebatt.

I innledningen hevder Alghasi og Hylland Eriksen med rette at ideologiske posisjoner sjelden er konsistente. De sier også at ideen om ideologisk hegemoni er problematisk – informasjonssamfunnet er flerstemmig. Dette er altså en flerstemmig bok om et flerstemmig Norge. Det skaper interessante spenninger. Det er uenighet innad i boka om Oslo-politiets prøveprosjekt med en kviteringsordning for politistopp på gata er en god ting eller ikke. Mette Andersson og Kjell Erling Kjellman bruker det som et eksempel på en seier for antirasistiske organisasjoner i Norge, mens Michelle Tisdal bruker det som

SHARAM ALGHASI
og THOMAS HYLLEND ERIKSEN (red.)
Flerkulturelle scenarioer: Mur, bro eller båt?
Cappelen Damm Akademisk, 2022
244 sider
Veil. pris: kr 349

et eksempel på brutte løfter og statsmaktens manglende evne til å rådføre seg med dem saken gjelder.

I løpet av boka må de sentrale metaforene gjøre mye arbeid, og de knaker i sammenføyningene. (Faktisk knaker det allerede på bokens bakside, der forlaget har beskrevet båtbyggingsmetaforen som bedre enn brobygging, «ettersom vi alle bor på den samme 'øyen'». Hvor ble det av båten? Vil vi av øya?) Flere jobber hardt for å innarbeide den metaforiske overbygningen, og noen tar avstand fra den. En av forfatterne peker på opprinnelsen til metaforen «nasjonen som båt» hos Frantz Fanon. En annen går seg vill i en metafor om Utøya, for å si at heller enn å bygge bro eller båt må vi lære folk å (intellektuelt) svømme. Ett kapittel heter «Brobyggere med båt», et annet fletter inn «straumdrag» i tittelen for i det hele tatt

å få med noe. Interessant nok er ideen om høyreekstremisme som strømninger i havet som båten vår ligger i, et av de bildene som fungerer best. En av forfatterne nekter å bruke redaktørens metaforer i det hele tatt, og vil eksemplifisere sitt eget kapittel om ytringsfrihet og definisjonsmakt ved å forkaste de tre scenarioene og heller betrakte situasjonen som «et symbolsk landskap med skiftende terreng og kanskje sesonger». Jeg lurer på om ikke Andersson og Kjellmans kapittel «Antirasismens dilemmaer» burde stått først, for å lage den rammen for resten av bidragene som jeg ikke synes at den metaforiske overbygningen får helt til.

Det er vanskelig å anmelde antologier. Det er stor kvalitetsforskjell på kapitlene, og dette er i hovedsak et spørsmål om manglende redaktørarbeid. Særlig Michelle Tisdals kapittel om George Floyd-demonstrasjonene i 2020 og Dag Herbjørnsruds kapittel om fordommer som vises i ideen om covid-respons som «kulturelt betinget» er viktig arbeid som kunne fortjent mer gjennomarbeiding. Slik det står nå, må mange av setningene hos Tisdal oversettes tilbake til engelsk for å gi mening, og Herbjørnsruds argument om å hive hele kulturbegrepet på skraphaugen er såpass interessant at det fortjener et bedre strukturert kapittel. Forskningsantologier skrevet for «studenter, politikere, planleggere og andre som er interessert» har vokst frem som en særegen norsk – og veldig uklar – sjanger, født av tellekantsystemet. Dette er bøker som prøver å henvende seg til flere typer lesere på én gang, og det er ikke alltid like vellykket. De fleste kapitlene her henvender seg til en fagfelleleser, i den forstand at de refererer i parentes (til andres eller egen forskning) heller enn å forklare, der det kan finnes uklarheter. Det er både velkjent, deprimerende og ironisk at det å utgis på Cappelen Damm Akademisk utløser mindre ressurser (i form av profesjonell redaktørstøtte) enn det å utgis på Cappelen Damm. Hvis det hadde vært omvendt, ville dette vært en bok som kunne satt tonen for hva Norge skal være i fremtiden, heller enn ett poeng til på forfatterens lister i tellesystemet.

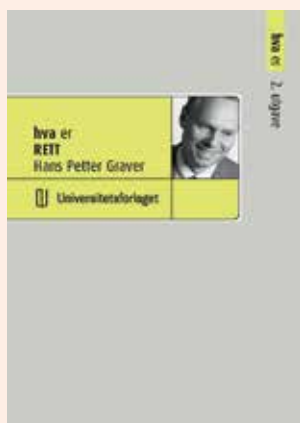
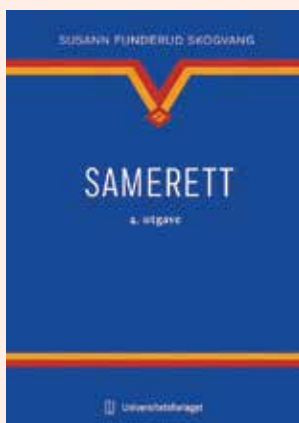
AV IDA JAHR

I løpet av boka må de sentrale metaforene gjøre mye arbeid, og de knaker i sammenføyningene.

Bestill
tilgang på
juridika.no

post
@juridika.no

Bøker fra Juridika

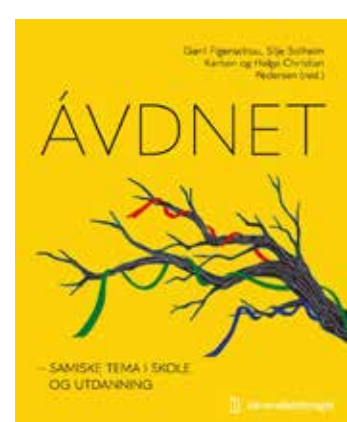
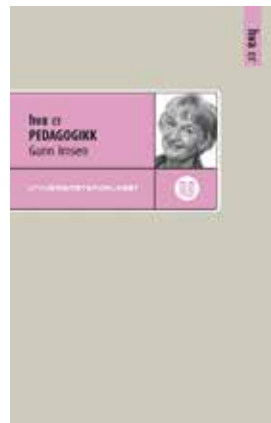

På Juridika finner du Universitetsforlagets
justidsskrifter, fagbøker og ajourførte
lovkommentarer samlet på ett sted.

Juridika

 en tjeneste fra Universitetsforlaget

Spennende bøker fra Universitetsforlaget!

Kjøp bøkene på Universitetsforlaget.no

 Universitetsforlaget

Velskrevet vitenskapshistorie

Fra karrig start til egne lokaler på Gaustad. En fortelling om anatomisk institutt for de innvidde.

SIGBJØRN FOSSUM, PER HOLCK og HAAKON BREIEN BENESTAD
Historien om anatomisk institutt.

Et moderne universitet blir til

Pax, 2022

264 sider

Veil. pris: kr 429

«Alle mennesker streber av naturen etter viten», lyder en kjent setning fra Aristoteles. Fra den følger blant annet tanken om at det å søke kunnskap har en verdi i seg selv, og derfor at særlig grunnforskning bør være en viktig aktivitet ved universitetene. Fra tre tidligere professorer i medisin får vi i en ny bok en mengde eksempler på hvorfor denne setningen har hatt slik gjennomslagskraft. Vi får her presentert ikke bare instituttets historie, gjennom styring og en lang kamp for å kunne flytte inn i et godt lokale, men også den faglige utviklingen, drevet frem nettopp av vitebegjærlige mennesker. Vi blir presentert for engasjement, gode evner og utrettelig innsats. Helt til det slår om i siste del. «Hva vil vi egentlig med våre universiteter?» spør forfatterne. De går fra å være nøkterne, men stolte formidlere til å vise tilløp til resignasjon. Styringsiveren har tatt overhånd, forteller de. Fordi man har glemt det aristoteliske?

I 2015 var det 200 år siden anatomisk institutt ble etablert (i dag Institutt for medisinske basalfag). Michael Skjelderup var den første bestyteren, han satt i 34 år, og med ham begynte kampen om å få et egnet lokale til undervisning og forskning – et som var godt utstyrt, stort nok og uten sopp og råte. Det skulle ta cirka 150 år (sopp og råte slapp man unna tidligere!), og vi følger veien frem dit: Domus Medica på Gaustad. Det innebærer et stort antall detaljer – vi er innom mange navn, en del medisinske oppdagelser og at anatomifaget splittes opp i andre fag, som fysiologi og biokjemi. Vi kan også lese om lønnsnivåer, tilgangen på døde kroppar og tittelen på Fridtjov Nansens doktorgrad om nervesystemet. Skrivemåten har noe dobbelt ved seg: Ting forutsettes kjent, samtidig som de redegjøres for. I begynnelsen går det greit, men jo mer utviklet og spesialisert medisin faget blir, jo mer fagterminologi består boka av. Dette er med andre ord ingen bok for folk utenfor faget. Det understrekes også ved at den vitenskapshistorien som fortelles, i liten grad plasseres i samfunnet.

Forfatterne tegner et miniportrett av flere av de sentrale aktørene fra anatomisk institutt. En av dem var «kjent for sterke sympatier og antipatier og sine sarkastiske replikker», en annen var «flink til å snakke med kvinner». Flere av dem var fryktede eksaminatorer. Man gikk tydeligvis ikke på akkord med eget maktovertak, noe forfatterne også poengterer når de karakteriserer bestyterne frem til 1970 som «konger i eneveldige monarkier».

Årene fra 1970 til årtusenskiftet var nok gullalderen. Da var man del av et fellesskap, preget av «samarbeid og kollegial omsorg». Men så slår styringsiveren inn, noe som får følger for det humboldtske idealet om en forskningsbasert undervisning. Forfatterne viser hvordan forskningen ved universitetet har tapt. Også den enkelte blir taper, dersom Aristoteles' setning ennå betyr noe. For istedenfor å knytte vitebegjæret til livsutfoldelse og virkeliggjørelse av eget potensial blir det noe som kan utnyttets. Det blir ikke lenger et mål i seg selv, men et middel til noe et system kan se seg tjent med. Og derfor ser alt mørkt ut? Helt til sist utfordrer forfatterne sin egen resignasjon. De lar to yngre ansatte fortelle om fremtidshåp, at de ønsker å bringe videre hva de selv har fått, tross bedre vilkår andre steder.

AV AASNE JORDHEIM

Selvbekreftende og naive teorier

En svært vellykket håndbok om natur og litteraturteori, som også avslører noen begrensninger.

SISSEL FURUSETH og REINHARD HENNIG
Økokritisk håndbok.

Natur og miljø i litteraturen

Universitetsforlaget, 2023

224 sider

Veil. pris: kr 229

Stadig flere av bøkene som anmeldes i Forskerforum, har miljø og natur som eksplisitt tema eller implisitt beveggrunn. Bøker som viser hvordan klimakrisen kan medføre grunnleggende fornyelser av faglig orientering – både tematisk og teoretisk – er likevel mangelvare, og det er derfor med stor interesse jeg åpner *Økokritisk håndbok*. Sissel Furusetth og Reinhard Hennig – professorer i nordisk litteratur ved henholdsvis Universitetet i Oslo og Universitetet i Agder – har begått en lettlest og redelig beskrivelse av en slik tematisk og teoretisk fornyelse

innen litteraturvitenskapen spesielt, men også med et blikk på humaniora generelt.

Økokritikk er i denne sammenheng på samme tid benevnelsen på et tematisk orientert forskningsobjekt («natur og miljø i litteraturen») og en serie teoretiske posisjoner («økokritikk») innrettet på denne tematikken. Furusetth og Hennig gir en lettfattelig oversikt over ulike teorier i det ennå begrensede fagfeltet. Forfatterne skal få ekstra skryt siden boken fungerer som faghistorie i sanntid, som de selv sier det, med en destillert fremstilling av økokritikkens historie i Norge: Siden fagfeltet ennå er begrenset i omfang i Norge – og derav også mangler den innføringsboken forfatterne her gir oss – markerer forfatterne «vi» i teksten et vellykket og personlig utkikkspunkt, som tar oss med på både en relevant doktorgradsdisputas og inn i den nye læreplanen for norskfaget.

Men hva så med selve fagfeltet som beskrives? En kritikk er at forskningsfeltet altså i all hovedsak er naivt tematisk orientert. Det lille som handler om litterær form og estetisk tenkning, virker uferdig og egentlig ganske banalt (av typen: litteratur kan komme nærmere naturen ved «å strukturere teksten i henhold til naturlige rytmer, slik som dag og natt eller årstidene»). Likevel fremstår økokritikkens største problem ikke i tematikken, men i at de ulike teoretiske posisjonene i vesentlig grad har karakter av gjenbruk av tidligere litteraturteoretiske rammeverk eller retninger. I bokens gjennomgang av økofeminisme, postkolonial økokritikk, dekonstruksjon og nymaterialistiske teoriposisjoner smaker det resirkulering av teorier – med et riktignok nytt tematisk fokus. I et miljøperspektiv er resirkulering bra, men på teoridannings vegne fremstår det i all hovedsak lite nytenkende. Et større problem er at konkrete litterære forelegg i all hovedsak leses teori-bekreftende – altså at en bestemt teoretisk posisjon søker bekreftelse for sitt eget ståsted. Dette blir kanskje ekstra tydelig i kapittelet om Knut Hamsuns *Markens grøde*, der flere økokritiske lesninger av romanen presenteres: Hver av lesningene har sin egen mer eller mindre eksplisitte teoretiske posisjon, og kapittelet gir oss dermed gode eksempler på de ulike posisjonenes lesemåter. Samtidig avslører kapittelet også hvordan de ulike lesningene i overraskende stor grad søker bekreftelse på sine teoretiske posisjoner. Teoriene fremstår dermed som lite fleksible – og i forlengelsen av dette lite selvkritiske.

Jeg vil understreke at denne kritikken ikke er en kritikk av boken: Den er både velskrevet og oversiktlig og representerer et verdifullt bidrag til avklaringen av et teoretisk felt samtidig som den gir et fint relieff av en spesifikk del av norsk litteraturforskning anno 2023.

AV KJETIL VIKENE

Vilje til forskning – men kva så?

Myndighetene har høge ambisjonar for forskning ved musea. Men dei forstår ikkje kva musea treng for å få til forskning av høg kvalitet, meiner kronikkskribentane.

Til liks med museumskollegaer i heile Noreg var vi svært nøgde da Kultur- og likestillingsdepartementet (KUD) i museumsmeldinga *Musea i samfunnet – Tillit, ting og tid* (Meld. St. 23 [2020–2021]) følgde opp det vanlege munnhellet om at musea skal forske, med konkrete tiltak for å betre vilkåra for forskning i musea. Med utgangspunkt i rapporten «Vilje til forskning – museumsforskning i Norge i det 21. århundre», som blei utarbeidd av eit utval leia av professor i museologi Brita Brenna, tok meldinga fatt i nokre av dei strukturelle utfordringane som musea møter når forskingsambisjonane skal bli til forskingsresultat. Det blei varsla innføring av «eit titals stipendiatstillingar til museumsforskning» og ei «søknadsbasert ordning for finansiering av museumsforskning» (s. 46–47).

Fekk tilskot

Med utgangspunkt i den same skildringa av utfordringane som museumssektoren møter, lyste Kulturdirektoratet i 2021 ut midlar til treårige utviklingsprosjekt for å styrke samarbeidsrelasjonar og infrastruktur for forskning i musea. Vi fekk tilskot til prosjektet «Forskningsinfrastruktur for musea i Vestland», eit samarbeidsprosjekt mellom åtte KUD-finansierte museum, som også har fått stønad frå Vestland fylkeskommune. Prosjektet har gitt oss høve til å prøve ut fleire tiltak for å betre vilkåra for forskning i musea, og kan i sitt andre år allereie vise til konkrete resultat. Ein ting er dei individuelle forskingsresultata, men viktigare er etableringa av ein fellesskap, der vi bygger eit varig forskingsmiljø som er uavhengig av tidsavgrensa forskingsprosjekt.

Musea kunne ikkje søkje sjølve

Etter at infrastrukturprosjektet fekk tilslag, var vi svært spente på korleis KUD ville følgje opp museumsmeldinga. Fleire av våre tiltak blei utvikla med omsyn til dei varsla satsingane. Ei løyving på statsbudsjettet for 2022 på 5 millionar (vidareført i 2023) synte

AV

THOMAS MICHAEL WALLE

Musea i Sogn og Fjordane,

HEIDI RICHARDSON

Hardanger og Voss museum og

ÅRSTEIN SVIHUS

Museum Vest.

Alle er prosjektleiarar for utviklingsprosjektet «Forskningsinfrastruktur for musea i Vestland».

at dette var meir enn tomme ord, men korleis desse midlane skulle nyttast konkret, var ikkje utarbeidd. I april 2022 blei det klart at midlane til «Samarbeidsprosjekt for å styrke forskning og forskerrekruttering i museene» skulle forvalta av Noregs forskingsråd med ei total ramme på 15 millionar over tre år, innanfor rammene av deira ordningar. Eit konkret resultat av det var at KUD-musea var avskorne frå å søkje sjølve, men måtte samarbeide med godkjende norske forskingsorganisasjonar (Norsk Folkemuseum, Nasjonalmuseet og Norsk Teknisk Museum, er dei einaste KUD-musea som er godkjende som forskingsorganisasjonar).

Sjølv om utlysinga hadde krav om at minst eitt museum utanfor forskingssektoren måtte vere samarbeidspartnar i pro-

«Ei innretning som er så kortsiktig og lite føreseieleg, kan knapt kallast ei satsing.»

KRONIKK & DEBATT

Send debattinnlegg og kronikkforslag til kjetil.brottveit@forskerforum.no.
Maks lengde på kronikk: 9000 tegn med mellomrom. Honorar for trykte kronikker: kr 2000. Maks lengde på debattinnlegg: 7000 tegn med mellomrom, men kortere innlegg har større sjanse for å bli trykket. Debattinnlegg honoreres ikke.

sjeftet, flytta denne innretninga initiativet og avgjerdsmyndet frå dei musea som løyvinga over statsbudsjettet var retta mot, og over på forskingsorganisasjonar som frå før har rik tilgang på forskingsmidlar. Som tilsette med ansvar for forskning ved våre respektive museumsinstitusjonar opplevde vi fleire døme på at våre museum blei inviterte inn som samarbeidspartnar i allereie utvikla prosjekt, og der forankringa i musea og våre kunnskapsbehov var svak. I tillegg var løyvinga på 4–5 millionar pr. prosjekt så knapp at hovuddelen av midlane måtte reserverast til dei treårige stipendiatstillingane som skulle inngå i prosjektet: Rundsumsløyvinga for stipendiatstillinga utgjorde for prosjektperioden om lag 3.8 millionar. Sjølv med prosjektkostnader på nivå med maksimumsbeløpet på 5 millionar blir det lite å fordele mellom den prosjektansvarlege institusjonen og det/dei musea som inngår som samarbeidspartnar.

Knappe løyvingar

Sjølv utvikla vi eit prosjekt i samarbeid med Institutt for arkeologi, historie, kultur- og religionsvitenskap (AHKR) ved Universitetet i Bergen. Utforminga av prosjektet tok utgangspunkt i dei særlege faglege føresetnadane vi som museumsforskarar tok med oss inn i samarbeidet, og med vekt på kunnskapsbehova ved våre museum. AHKR var ein viktig sparringspartnar i arbeidet med prosjektet, men prosjektutviklinga låg heile tida hos oss som museumsforskarar. Med utgangspunkt i dei knappe løyvingane i prosjektet gjekk AHKR ned frå si normale utrekning av administrative kostnader for å gi rom for eit mindre frikjøp for våre respektive forskingsbidrag: Eit månadsverk pr. år for dei tre prosjektdeltakarane, supplert med tilsvarande eigenandel frå våre institusjonar, må seiast å vere minimum av kva som må til for å kunne gjennomføre forskingsprosjekt som møter dei faglege krava.

Vårt prosjekt var ikkje blant dei tre som fekk tilslag, og sjølv om det er ergerleg, er det ein skjebne vi deler med høgt kvalifiserte

forskarar i heile Noreg – og med 15 andre innsende prosjektsøknadar til denne utlysinga. Vi vil sjølv sagt følge spent med på korleis dei tre prosjekta som fekk tilslag, kan bidra til å styrkje forskinga hos KUD-musea. Vårt prosjekt fekk likevel svært gode vurderingar frå fagpanelet, med konkrete innspel om kva som burde takast tak i for å styrkje søknaden ytterlegare. Vi såg difor fram til å utvikle prosjektet vidare i samarbeid med AHKR, med tanke på ei seinare utlysing.

Treng friske midlar

Det kan bli ei lang ventetid. Forskringsrådet har gjort det klart at det ikkje blir ei ny utlysing på ordninga før det kjem nye midlar frå Kultur- og likestillingsdepartementet. Det betyr at det tidlegast kan skje noko i 2024, med prosjektoppstart i 2025, føreset at KUD løyver midlar over statsbudsjettet i oktober i år (utover dei som er bundne opp i dei tre tildelte prosjekta). Heller ikkje frå Kulturdirektoratet er det positive signal om korleis det vi trudde var ei større satsing på museumsforskning, vil bli vidareført. Dei «titals stipendiatstillingane til museumsforskning» er så langt avgrensa til tre stipendiatar som ifølgje utlysinga «kan vere tilknyttet et museum», altså ikkje som eit absolutt krav. Det har for oss ikkje vore mogleg å få informasjon om kva som er tenkt med den søknadsbaserte ordninga for finansiering av museumsforskning, og om dette vil vere ei ordning som vi i musea kan søkje på direkte. Også her er meldinga frå Kulturdirektoratet at det må friske midlar frå KUD til før ei slik ordning blir utvikla. Ei innretning som er så kortsiktig og lite føreseieleg, kan knapt kallast ei satsing.

Dårleg tilgang til faglitteratur

For vår del var det faglege motiverande å jobbe med å utvikle eit forskingsprosjekt til utlysinga frå Forskringsrådet. Vi var i ein heldig situasjon, der vi gjennom utviklingsprosjektet «Forskringsinfrastruktur for musea i Vestland» kunne nytte delar av arbeidstida vår til

den krevjande jobben det er å utvikle eit prosjekt som møter dei høge vitskaplege krava som Forskringsrådet stiller. Vi har stor forståing for at det kan vere vanskeleg for våre kollegaer ved andre museum å legitimere ein slik tidsbruk når utfallet er så usikkert, og dette har ikkje blitt styrkt av dei signala vi har fått så langt. Her er det òg verdtd å nemne at den dårlege tilgangen på forskingslitteratur som rår i dei KUD-finansierte musea, er eit særskilt hinder for utvikling av både små og store forskingsprosjekt. I dag, når nye publiseringar er eit tastetrykk unna for universitets- og høgskuletilsette, er manglande tilgang for musea attåt svak finansiering noko som skapar eit veksende gap mellom vår sektor og andre kunnskapsinstitusjonar. I vårt tilfelle blei problemet «løyst» ved at to av oss hadde tilgang gjennom bistillingar i UH-sektoren. Det var vesentleg for dei originale kvalitetane som vårt prosjekt fekk. Dei fleste museumsforskarar har derimot ikkje høve til å vere gratispassasjerar på andre institusjonars tilgang, men må nøye seg med opne tidsskrift og elles freiste å halde seg oppdaterte gjennom omstendelege innlånsrutinar ved offentlege bibliotek eller kostbare kjøp av tidsskrifttilgang. Dette er etter vår meining ikkje ei berekraftig løysing, og det er grunn til å tru at denne situasjonen også gjer det krevjande for museumsforskarane å ta initiativ til å utvikle prosjekt i samarbeid med forskingsorganisasjonar utanfor museumssektoren.

Musea må ha initiativet

Viss Kultur- og likestillingsdepartementet meiner alvor med si satsing på forskning i musea, meiner vi det må meir langsiktige satsingar på plass, samstundes som ein tek tak i dei strukturelle hindera vi som museumsforskarar møter. Det er, slik vi ser det, også naudsynt at framtidige satsingar på museumsforskning i større grad legg til rette for at initiativet for prosjektutvikling og samarbeid med UH-sektoren ligg hos musea sjølve.

Nyhet!

Foto: 123rf.com

Nå får du kjøpt **uførerrente**

Hva hvis en tredjedel av lønnen ble borte? Eller mer? Det er dessverre realiteten hvis du blir langvarig syk. Etter et år på sykmelding går du over på arbeidsavklaringspenger. Da blir lønningsposen 66 % av inntekten din – vel å merke opptil 6 G.

Det er her uførerrente kommer inn. Den utbetales månedlig og gir en god kompensasjon for tapt inntekt. Utbetalingen får du i inntil fire år dersom du blir 40 % arbeidsufør eller mer.

Les mer her:

● forskerforsikring.no

FORSKER
FORBUNDET

Gjesteskribentene skriver sant og subjektivt om forskning. De faste gjestene er John Peter Collett, **Helga Eggebø**, Oddveig Storstad og Lorenz Khazaleh.

Legg lista lågt nok

Akademia er ikkje akkurat ein bransje som er kjend for at lista ligg lågt. Det som elles blir rekna som «lang høgare utdanning», er berre eit opptakskrav til forskarutdanninga, og berre dersom du oppnådde ein av to toppkarakterar, vel å merke. Etter tre til fire år med forskarutdanning kvalifiserer du i prinsippet til jobb som førsteamanuensis, men i dei fleste tilsettingsprossar ligg lista mykje høgare enn det, og i praksis kvalifiserer ein ikkje til anna enn ei ny mellombels tilsetting. Sjølv som professor er du knapt noko anna enn ei grå mus dersom du ikkje leiastore EU-prosjekt, håvar inn midlar frå Forskingsrådet, tilset ein haug med folk i kvalifiseringsstillingar på prosjekta dine og publiserer i dei mest prestisjefylte internasjonale tidsskrifta. Sjølv som nasjonal forskarkjendis med «ERC consolidator grant» er det alltid ein skare av amerikanske forskarar som er uendeleg mykje meir suksessrike enn deg. «The sky is the limit», som dei seier på den andre sida av Atlanteren.

Ei stund går det gjerne bra å strekka seg mot himmelen, halda tempoet oppe, henga med og koma seg over lista som ligg stadig høgare. Men for mange av oss vil det før eller seinare skje noko som gjer at det ikkje går an å halda fram sånn. Fødselsdepresjon, skilsmisse, barn som ikkje vil gå på skulen,

langcovid, eller kanskje er det berre den endelausa straumen av nedbrytande tilbakemeldingar, som for mange i bransjen nyttar arbeidstida si til å utarbeida, som har fått deg ned i knestående. Livet har eit stort repertoar av kjeppar i hjula. I alle tilfelle vil det vera umogleg å ikkje ramla av lasset ei stund, og det er ikkje så lett å koma seg opp på hesten igjen når han galopperer så fort som akademia.

Då gjeld det å leggja lista lågt nok. Slik at ein ikkje riv ho med verken leggen eller panna, men kjem seg over med god margin. Legg lista på golvet dersom det er det som skal til. Det er betre å ha ekstremt låge mål og greia dei, enn å mislukkast med det som berre skulle mangla. Bittelit-tegranne meistringskjensle gjev meir energi til neste dag enn tankar som kvernar på alt du burde ha gjort, men ikkje greidde i dag heller.

Før 2022 hadde eg «skrivetid» i to timar kvar morgon mellom 0800 og 1000. Dette vart det ganske mange artiklar og kronikkar av. Men i fjor stilte livet med kjeppar i hjula, eg ramla av lasset, mista tråden i skrivetida og kom meg ikkje opp på hesten igjen. Eg hadde ei skisse til manus som vart liggande som ein verkebyll heile det året.

Etter nyttår kvinna eg meg opp for å ta opp tråden igjen, og då visste eg av erfaring at det var viktig å leggja lista lågt nok: Målet eg sette meg, var å skriva

30 minutt på artikkelen kvar dag. Eg sette klokka på nedteljing. Himmelen er ikkje målet. Det må vera grenser. Tydelege grenser.

Første veka kom eg meg over den lista tysdag til fredag med grei margin. Det var sjølvsgt ikkje mykje eg hadde fått skrive, men eg var i gang igjen. Det blir uendeleg mykje meir tekst av litt skrivning kvar dag enn av inga skrivning.

Eg synest eg har vore råflink så langt! Eg har skrive kvar dag. Eller, i praksis har eg ikkje skrive kvar dag. Men eg innbiller meg at eg skriv kvar dag, og eg har ein rutine. Lista ligg lågt nok til at eg greier å ta opp tråden igjen når eg ramlar av lasset. Og jo fleire gonger eg mister tråden, jo meir trening får eg i å ta opp tråden igjen. Det er det eg skal bli god på, å ta opp tråden.

Dei 30 minutt med skrivetid er som basso continuo i barokkmusikken: Cembalo, cello og fagott spelar ein grunnrytme som går og går i eit jamt tempo. Melodilinjene til fiolinen, fløyta og oboen går og går, dei også, gjennom kanon og repetisjonar, korte tema som kjem om att og om att i nye variasjonar. Løpa har ein jamn rytme som får det til å høyrast lett ut sjølv når fingrane må røra seg uforståeleg fort. Det er sjølvsgt umogleg å ikkje ramla av lasset frå tid til annan. Då gjeld det å ta opp tråden igjen ved neste repetisjon. Korte dansesatsar som avløyser kvarandre, blir til saman ein vakker suite. Eg elsker barokkmusikk!

Teksten er inspirert av mentorgruppa mi i Team Jacksons skrivekurs og Concerto Copenhagen si tolking av h-mollsuiten til J.S. Bach.

AV **HELGA EGGEBO**
Forskar i ved
Nordlandsforskning

«Målet eg sette meg, var å skriva
30 minutt på artikkelen kvar dag.»

Fagfelle­vurderingen trengs

I mange hundre år har fagfelle­vurdering vært normen. Slik må det fortsatt være, skriver Leiv K. Sydnes.

FAGFELLE­VURDERING: I februar­nummeret av Forskerforum hadde journalist Julia Loge en artikkel om fagfelle­vurdering. Den inneholder både feil og omtrentligheter og framstår som et godt eksempel på hvorfor fagfelle­vurdering er viktig. Jeg har derfor behov for å komme med noen kommentarer.

Lang historie

Fagfelle­vurdering er en gammel metode for kvalitetskontroll. For eksempel er lærlingordningen, som strekker seg mer enn tusen år tilbake i tid, tuftet på løpende fagfelle­vurdering. På 1700-tallet begynte ordningen forsiktig å gjøre seg gjeldende i vitenskapelige kretser, og selv så sent som på midten av 1950-tallet var fagfelle­vurdering av vitenskapelige manuskripter ikke så vanlig. Men i tiåret etter slo praksisen rot og etablerte seg raskt som norm. Lancet, som Loge nevner, var dermed ikke blant de raskeste til å få ordningen på plass.

Som navnet sier, krever fagfelle­vurdering at det fins kompetente fagfolk som kan ta på seg oppgaven. I så måte er eksemplet Einstein ikke godt, for hans ideer var så revolusjonerende at det

AV LEIV K. SYDNES, professor emeritus, Kjemisk institutt, Universitetet i Bergen

knapt fantes andre som kunne vurdere dem. Da blir prosessen meningsløs å gjennomføre, men det er knapt en hemske siden forskere av Einsteins kaliber sjelden dukker opp.

Da er tidsbruken ved ordningen et større aber. Jeg har vel brukt i snitt 100 timer årlig på fagfelle­vurdering i 35 år av min forskningskarriere. Av to grunner kaller jeg ikke dette dårlig tidsbruk. For det første har manuskriptene inneholdt mange interessante resultater som jeg har reflektert grundig over og lært mye av, altså en relevant forskningssyssel. Og for det andre har refusjoner og konstruktiv kritikk, ikke ramsalte tilbakemeldinger, bidratt til å hindre kvalitetssenkning på en del tidsskrifter på mitt fagfelt. Det har kommet alle leserne av disse tidsskriftene til gode, for de har sluppet å gruble over de feil og misforståelser min fagfelle­vurdering bidro til å få fjernet, noe som har spart forskersam-

funnet totalt sett for mye mer tid enn jeg har brukt.

Stoppes juks?

Loge sier nei, men jeg sier ja. Hun glemmer at vitenskapelig fagfelle­vurdering er todelt. Vurderingen før publisering er nok lite egnet til å avsløre regelrett juks (*fraud*) fordi forskningssvindelen hovedsakelig blir utført av høyt kompetente forskere som vet hvordan jukset skal pakkes inn for ikke å bli oppdaget (Sudbø-saken). Derfor er fase to av fagfelle­vurderingen viktig. Den skjer etter publisering, når svin­delkunnskapen blir brukt som basis for nye eksperimenter og ny teoriutvikling. Referee-gruppen omfatter da alle forskere på fagfeltet det gjelder, og denne gruppen er naturligvis mye mer kompetent enn de tre–fire fagfelle­ne som sto for vurderingen før publisering. Når svindelresultatene slik blir satt på prøve, vil de før eller senere bli oppdaget (Sudbø-saken fase 2). Da har svindleren kanskje tjent på det i mange år, mens forskersamfunnet har kastet bort arbeidsinnsats og ressurser og vil tape anseelse. Den eneste vinneren er fagfelle­vurderingen!

Oppdages feil og dårlig arbeid?

Igen sier Loge nei med henvisning til at det finnes feil i artikler som kan være så grove

at publikasjoner blir trukket tilbake. At det er feil i vitenskapelige arbeider, må ikke overraske noen; de er skrevet og kontrollert av mennesker, og vi gjør feil hele tiden. Derfor skal alt, også vitenskapelige verk, leses med sunn skepsis. Men det vi leser, er publikasjonene etter at fagfelle­ler og redaksjoner har saumfart manuskriptene og påpekt masse feil som har blitt rettet eller ført til refusjon av manuskriptet. Jeg har fagfelle­vurdert flere hundre manuskripter hittil i min karriere, og ikke ett har vært feilfritt; ca. 70 prosent har blitt godkjent etter revisjon, mens 30 prosent har blitt refusert. Jeg har også bare sjelden opplevd at egne arbeider har vært fullstendig feilfrie selv om «alt» har blitt gjort for å unngå feil. Store mengder feil når aldri leserne, takket være fagfelle­vurderingen.

Hva med preprints?

Loge ønsker tydeligvis å slå et slag for preprints, men gjør det ved å insinuere at forskere ikke leser fagfelle­vurderte tidsskrifter og derfor ikke bryr seg om den kvalitetshevingen fagfelle­vurderingene tilfører faglitteraturen. Det er definitivt ikke riktig; forskere i hopetall leser tidsskrifter med referee-ordning nettopp på grunn av kvaliteten, men i tillegg leses det selvfølgelig også preprints, som oftest fra noen få forskere som er ledende på sine fagfelt og alltid publiserer pålitelig vitenskap. Jeg har ennå til gode å treffe kolleger som bare leser preprints, men fysikere (hvilke?) gjør tydeligvis det, ifølge Loge. Og så professor

«Å være referee bør forventes, dokumenteres og bidra til merittering når aktiviteten kommer over et visst nivå.»

James Fraser ved University of California i San Francisco, da, som nærmest lovprises for ikke å ha gjort en fagfelleevaluering på årevis. Når han har den holdningen, hvorfor har han da belemret referee-systemet og selv bedt om å bli fagfelleevaluert ved å sende et stort antall svære manuskripter til *Nature*, *Science*, *Cell*, *PNAS*, *Protein Science* etc.?

Stimuler til fagfelleevaluering

I stedet for å snakke ned fagfelleevalueringsordningen burde Loge bidra med ideer til hvordan den kan styrkes. Begynn gjerne med å reflektere over hvordan forskere i det hele tatt vurderer å publisere sine arbeider i et økende antall åpen-tilgang-tidsskrifter som har så

effektive fagfelleevalueringer at de garanterer publisering innen to uker etter innsending. Fortsett så med hva som kan gjøres for å avdekke skjulte avtaler om gjensidig sitering for å blåse opp allslags indekser som kan komme til nytte ved søknader i ulike sammenhenger. Her er det behov for godt samspill mellom samvittighetsfulle referee-er og kreative redaksjoner med tilgang på stor datakraft som kan utføre avansert mønstergjenkjenning. I tillegg kommer så skadene som covid-pandemien påførte fagfelleevalueringsordningen. Det er dokumentert at pandemien samlet sett svekket kvaliteten på fagfelleevalueringen, ikke minst av covid-relaterte manuskripter som i uforholdsmessig høy

grad har blitt trukket tilbake (jf. Retraction Watch).

For å bøte på dette og øke kvaliteten på alt som publiseres i vitenskapens navn, må fagfelleevalueringen stimuleres. Å være referee bør forventes, dokumenteres og bidra til merittering når aktiviteten kommer over et visst nivå. Og så må forlagene honorere fagfellenes institusjoner på et nivå som reflekterer at fagfelleevalueringer er viktige for å sikre at vitenskapen er pålitelig. Uten slike insentiver er jeg redd Loges fysikere og James Fraser får mange etterfølgere i en periode, inntil det blir klart at plutselig må alle forskere fungere som referee-er for hver bidige publikasjon de leser. Det vil helt sikkert ta mer enn 12 timer per år, som er den gjennomsnittlige tiden hver forsker i verden bruker på å fagfelleevaluere forskning.

Konklusjon: Det er i forskernes og vitenskapens interesse at fagfelleevalueringen styrkes og blomstrer og ikke raderes.

«Å være referee bør forventes, dokumenteres og bidra til merittering når aktiviteten kommer over et visst nivå.»

Nordea

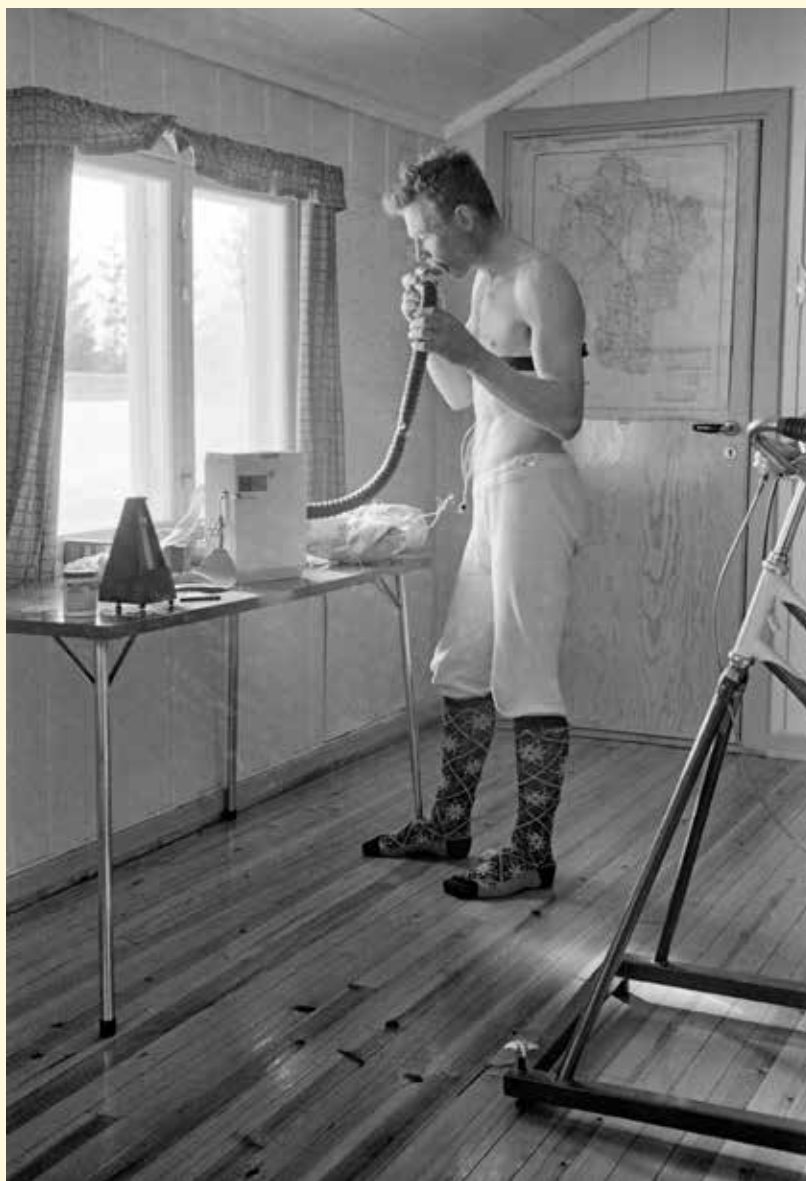
Medlemstilbud på billån fra Nordea

Som medlem av Forskerforbundet får du et av Norges beste billån, med rente fra 4,90 %

Søk lån til bil, MC og caravan på billan.nordea.no

FORSKER FORBUNDET

Priseksempel:
Eff.rente 6,49 %
kr 150.000,- o/5 år,
Etabl.geb. kr 2000,-
Tot.: kr 175.260,-

«Testing av lungevolum hos en ung skogsarbeider»

Kor effektive var skogsarbeidarane? Kor raskt slo pulsen, og kor høgt var oksygenopptaket? Dette var blant spørsmåla som den store hogstundersøkinga i 1965 skulle gi svar på. Det norske Skogforsøksvesen stod bak undersøkinga. Hovudmålet var å definere normalprestasjonar for ulike typar hogst, som eit faktagrunnlag for tarifforhandlingane i skogbruket.

Den unge skogsarbeidaren på biletet deltok i undersøkinga. Her pusta han inn i ein gummislange som førte mot eit spirometer. Dette instrumentet måler lungefunksjonen: kor mykje luft ein pustar inn og ut, og kor fort ein gjer det.

Til høgre ser vi den fremre delen av ein damesykkel som var bygd om til ergometersykkel. Skogsarbeidaren skulle trø i ein frekvens som var markert av metronomen vi ser på bordet. Ved hjelp av slike testar kunne forskarane konstatere at «forsøks-hoggarane» hadde ein arbeidskapasitet som var representativ for skogsarbeidargruppa.

Overskrifta – og opplysningane elles – er henta frå arkivteksten til dette biletet i portalen Digitalt museum. Fotografiet er teke i Hurdal.

Foto: E. Sandnes / Anno Norsk skogmuseum

Knusende rapport om midlertidighet

En **fersk rapport** viser hvordan statens egne finansieringssystemer og arbeidsgiverpolitikk bidrar til høy midlertidighet i universitets- og høyskolesektoren.

– Rapporten må føre til umiddelbar politisk handling, krever Forskerforbundets leder Guro Lind. Hun mener rapporten viser store svakheter ved arbeidsgiverpolitikk og ledelse i universitets- og høyskolesektoren.

I regjeringserklæringen har regjeringen lovet en «storrengjøring i arbeidslivet». Lind mener regjeringen så langt har sviktet i sin egen bakgård, nemlig i staten. En fjerdedel av de ansatte i staten arbeider i universitets- og høyskolesektoren.

– Arbeidspresset er et hinder for likestilling

Undersøkelser viser at de vitenskapelig ansatte i universitets- og høyskolesektoren jobber stadig mer – uten kompensasjon – og at kvinnelige forskere kjenner på arbeidspresset i enda sterkere grad enn sine mannlige kolleger.

– Å sørge for balanse mellom arbeidstid og arbeidsoppgaver er viktig for likestilling i forskning, mener Forskerforbundets leder Guro Lind.

– Mannlige og kvinnelige forskere jobber omtrent like mye, men kvinner oppgir oftere at det store merarbeidet er problematisk. På samme måte viser vår medlemsundersøkelse at kvinner i større grad enn menn oppgir at arbeidspresset i sektoren er en viktig årsak til å søke seg vekk fra forskningen, sier Lind.

Offensive Unio-ledere

Unios forhandlingsledere etterlyste en mer ansvarlig og rettferdig lønnsutvikling på Unios inntektspolitiske konferanse. Unio-leder Ragnhild Lied innledet om utfordringene i forkant av lønnsoppgjøret, før forhandlingslederne i de ulike avtaleområdene kom med sine vurderinger av situasjonen vi står i før oppgjørene starter.

Unio krever reallønnsvekst og en ramme over frontfaget. Frontfagsmodellen bidrar til å holde lønna til grupper med høyere utdanning i offentlig sektor nede. Lederen for Unio stat, Guro Elisabeth Lind, varslet kamp for lønna til utdanningsgruppene i staten.

– Det er krevende og kritisk. Arbeidsgiver vil si vi har hatt et bra oppgjør og kreve moderasjon, men etter år med renteøkninger gir det ansatte økte utfordringer. Vi krever penger på bordet. Nok til å løfte alle, sa hun.

– Studiekvalitet krever tid til undervisning

Studiebarometeret viser at studentene jobber mer ved siden av studiene, mens tidsbruksundersøkelser viser at de ansattes tid til undervisning er under press.

– Hvis målet er økt studiekvalitet, må både studenter og undervisere sikres bedre tid, mener Forskerforbundets leder Guro Elisabeth Lind.

Studiebarometeret måler hvor tilfredse studentene er med utdanningen, og ble i år lagt fram for tiende gang. Hovedbildet i årets undersøkelse er at studentene jobber mer enn før, og at den samlede tilfredsheten med studiene går ned. Norsk studentorganisasjon er bekymret for utviklingen. Også Guro Lind mener utviklingen er uheldig.

– Den økonomiske situasjonen er krevende for studentene, og tvinger mange til

å bruke mindre tid på studiene. Det er svært uheldig. Vi mener studiefinansieringen må styrkes, sier Lind.

– Vi må organisere flere

Hvordan blir framtiden for kunnskapsarbeiderne? Og hva kan organisasjonene gjøre for å styrke kunnskapsarbeidernes posisjon? Det var blant spørsmålene da Forskerforbundet ved NTNU arrangerte seminaret «Framtidens kunnskapsarbeid og organisasjonenes plass». Blant diskusjonene på dagsorden var «Fagforeningsarbeid i fremtiden», «Nåtidens og fremtidens kontorkonsepser», og «Arbeidstid og kultur». I salen satt medlemmer og tillitsvalgte fra ulike sektorer og virksomheter i Trøndelag, og Forskerforbundets hovedstyre som kombinerte seminaret med institusjonsbesøk i regionen.

Forskerforbundets leder Guro Lind innledet med et overordnet perspektiv på kunnskapsarbeidernes posisjon. Hun trakk fram at både den norske arbeidslivsmodellen og den norske utdanningssektoren i dag er under press.

Ansettelser i Forskerforbundets sekretariat

Hovedstyret har ansatt

Mariann Helen Olsen som leder for juridisk avdeling i Forskerforbundet. Mariann Helen Olsen er i dag nestleder i juridisk avdeling, og har lang fartstid som arbeidsrettsadvokat i Forskerforbundet. Hun overtar avdelingslederstillingen etter Ann Turid Opstad som går av med pensjon i 2023.

Synne Freberg er ansatt i nyopprettet stilling som kommunikasjonsrådgiver i generalsekretærens stab. Hun kommer fra Finansforbundet der hun i dag er spesialrådgiver i markedsavdelingen.

Tariffseksjonen i arbeidslivsavdelingen får to nye medarbeidere. Ingvild Irgens-Jensen er ansatt i stilling som advokat/spesialrådgiver og har bakgrunn fra blant annet Naturviterne og Justis- og beredskapsdepartementet. Petter Sommervold er ansatt i stilling som seniorrådgiver og har erfaring fra Yrkestrafikkforbundet.

FORSKERFORBUNDET

- er landets største og ledende fag- og interesseorganisasjon for ansatte i forskning, høyere utdanning og kunnskapsformidling.
- har nærmere 25 000 medlemmer og er tilsluttet Unio – hovedorganisasjonen for universitets- og høyskoleutdannende.
- arbeider for høyere lønn og bedre arbeidsvilkår for medlemmene.

KURS OG SEMINARER

Tillitsvalgtopplæring og seminarvirksomhet tilhører vår kjerneaktivitet, og er en viktig forutsetning for arbeidet i Forskerforbundet. Vi tilbyr en kombinasjon av kurs med fysisk oppmøte og digitale kurs/webinar. Alle med verv i lokallag og foreninger kan melde seg på våre kurs og seminar. Følg med på våre nettsider for oppdatert kursprogram: forskerforbundet.no/kurs.

VERV EN KOLLEGA

Kjenner du noen som kan bli medlem i Forskerforbundet? Verv en kollega i dag og få vervepeng som kan tas ut i form av gavekort. Jo flere du verver, jo mer får du i premie: 500 kr. for ett nytt medlem, 1 500 kr. for to, og deretter 500 kr. for hvert ekstra medlem du verver. På Min side finner du oversikt over dine vervinger og din poengsaldo.

FORSKER FORBUNDET

Følg oss!

facebook.com/forskerforbundet
twitter.com/Forsker

FORSKERFORBUNDETS HOVEDSTYRE 2022–2024: Guro Elisabeth Lind, Oslo universitetssykehus (leder), Kristian V.E. Mollstad, Presteforeningen (nestleder), Ann Cecilie Bergene, NIFU, Kristin Lofthus Hope, Høgskulen på Vestlandet, Belinda Eikås Skjøvstad, Universitetet i Oslo, Tord Mjøsund Talmo, NTNU, Hugues Verdure, UIT Norges arktiske universitet, Tony Burner, Universitetet i Sørøst-Norge (1. vara), Bente Ovødie Skogvang, Høgskolen i Innlandet (2. vara), Brynjar Kulset, Nasjonalbiblioteket (3. vara). **SEKRETARIATET:** GENERALSEKRETÆR: Birgitte Olafsen.

STAB: Kommunikasjonsleder Lars Kolltveit, informasjonsleder Unn Rogamo. **ARBEIDSLIVSAVDELINGEN:** avdelingssjef Bjørn T. Berg, fagsjef Jorunn Dahl Norgård, spesialrådgiver Kari Folkenborg, spesialrådgiver Jon Wikene Iddeng, spesialrådgiver Åshild Olaussen, forhandlingssjef Jorunn Solgaard, spesialrådgiver Andreas Christensen, spesialrådgiver Lene Ståhl.

JURIDISK AVDELING: avdelingssjef/advokat Ann Turid Opstad, advokat Christoffer Hjelde, advokat Eirik Kollerøy, advokat Hildur N. Nilssen, advokat Mariann Helen Olsen, advokat Asmund Riegels.

ORGANISASJONS-AVDELINGEN: organisasjonssjef Joar Flynn Jensen, seniorrådgiver Nina Fjeld, rådgiver Cecilie Frich, seniorrådgiver Brit Helen Hesselberg, rådgiver Rita Kvæl.

ADMINISTRASJONS-AVDELINGEN: administrasjonssjef Kjetil Mørk, arkivleder Kristine K. Brox, seniorrådgiver Aina Nilssen, rådgiver HR & administrasjon Ane Rinnaas Skusest, konsulent Marit Sømmer, IT-rådgiver Øyvind Åsebøstøl, seniorrådgiver/seniorcontroller Lina Haugland, rådgiver HR & lønn Elisabeth Johansen, rådgiver/controller Sofie Myrland Kjellgren, fagsvarlig medlemservice Linda Pettersson, konsulent Trinelise Aikio, konsulent Hans Askildsen, seniorkonsulent Tore Sandnes

– Normalarbeidsdagen må også gjelde forskere

Denne våren vil Forskerforbundet sette søkelys på merarbeid og tidspress i akademia. – At forskere og undervisere mangler tid til å gjøre jobben sin, er et samfunnsproblem, mener Guro Lind.

Forskere og undervisere i universitets- og høyskolesektoren jobber i gjennomsnitt 46 timer i uka. Oftest uten kompensasjon. Arbeidspresset og merarbeidet går ut over forskning, fritid og familieliv. Mange vitenskapelig ansatte, særlig kvinner, oppgir at arbeidspresset er en viktig grunn til at de vurderer å slutte i akademia.

Dette er bakteppet når Forskerforbundet denne våren gjennomfører kampanjen «Tiden er ute». Forbundsleder Guro Elisabeth Lind vil at flere skal få øynene opp for arbeidshverdagen i forskning og høyere utdanning – og problemene den fører med seg.

– Tidspresset og merarbeidet i akademia er et samfunnsproblem. Hvis målet er økt kvalitet i forskning og undervisning, kan ikke de vitenskapelig ansatte overlattes med oppgaver. I tillegg går tidspresset ut over fritid og familieliv, noe som bidrar til at forskeryrket blir mindre attraktivt. Dette må vi gjøre noe med, og første skritt er at flere forstår hvordan arbeidshverdagen i akademia faktisk ser ut i dag, mener Lind.

Og hovedmålet med arbeidstidskampanjen, som gjennomføres i midten av april, er nettopp å spre kunnskap om situasjonen.

– Jeg tror mange fortsatt har en oppfatning av at forsker er et yrke med god tid. Men virkeligheten er at forskere og undervisere arbeider langt ut over normalarbeidsdagen, selv om de ikke ønsker det selv. Totalt legger de vitenskapelig ansatte ned et gratisarbeid verdt to milliarder kroner i året, forteller Lind.

På lengre sikt er målet å få gjennomslag for tiltak som sikrer en mer håndterlig arbeidshverdag.

– Målet er enkelt og greit at også forskere kan ha en normalarbeidsdag. For å komme dit, er det flere ting som må på plass. Arbeidsplanene må bli mer realistiske. Nye studieplasser må fullfinansieres, slik at underviserne ikke får for mange studenter å følge opp. Kuttene i det teknisk-administrative støtteapparatet vi har sett de siste årene, må reverseres. Mengden rapporteringskrav må ned. Og ledelsen må bli flinkere til å sørge for at de ansatte ikke har for mange oppgaver å løse. Alt dette er tiltak som krever ressurser, og derfor må første skritt på veien mot endring være at flere anerkjenner problemet, mener Lind.

Tiden er ute Forskerforbundets arbeidstidskampanje

- Arbeidstid er en av Hovedstyrets tre prioriterte saker i 2023. De to andre er tariffpolitikk og midlertidige ansettelser
- I uke 17 (24. – 28. april) vil Forskerforbundet gjennomføre en kampanje for å rette søkelyset mot det store merarbeidet i universitets- og høyskolesektoren. I gjennomsnitt arbeider de vitenskapelig ansatte 46 timer i uken. Stort sett uten økonomisk kompensasjon
- Tidsbruksundersøkelser viser at særlig forskning skyves ut av den ordinære arbeidstiden som følge av tidspresset. Kvinner oppgir i større grad enn menn at presset på fritid og familieliv er en belastning
- Undersøkelser viser også at arbeidspresset er en viktig årsak til at mange vurderer å slutte i akademia
- Kampanjen vil blant annet inneholde en egen nettside, digitale kampanjefilmer, stands og aktiviteter på campus, og annen utadrettet aktivitet

Sjokkrapport

9. mars la Kunnskapsdepartementet fram rapporten «Analyse av ekstern finansiering og midlertidighet i universitets- og høyskolesektoren», utarbeidet av Proba samfunnsanalyse. Skjønt – la fram og la fram. Ingen pressekonferanse, pressemelding eller uttalelse fra statsråden fulgte rapporten, som bare ble publisert under «rapporter og planer» på regjeringens hjemmeside i all stillhet. Men dette er ikke en rapport som fortjener stillhet. Dette er en rapport som fortjener bråk.

For sjelden har jeg lest en rapport som leverer en så knusende dom over arbeidsgiverpolitikken i staten. Den utstrakte bruken av midlertidige stillinger i universitets- og høyskolesektoren bryter med et ideal i norsk arbeidsliv, slår rapporten fast. Retten til fast ansettelse er et hovedprinsipp i den norske arbeidslivsmodellen, men i en sektor hvor staten selv styrer arbeidsgiverpolitikken, sviktes prinsippene med åpne øyne. For regjeringen burde dette være en sjokkrapport.

Seig kamp for faste stillinger

Kampen mot midlertidighet i akademia har vært en hovedsak for oss i Forskerforbundet i flere tiår. Til tross for stor politisk enighet og stadige politiske signaler om hvor uakseptabel situasjonen er, går arbeidet forferdelig tregt. Statsviter Hege Skjeie beskrev kampen for likestilling i samfunnet som en «myr av velvilje». Slik er det også i kampen for faste vitenskapelige stillinger. Med denne rapporten håper jeg vi kan ta et skritt ut av myra. For en regjering som har lovet en «storrengjøring» i norsk arbeidsliv, må det være helt uakseptabelt at staten selv skitner til arbeidslivet. For en statsråd som har lovet at midlertidigheten i universitets- og høyskolesektoren skal ned på nivå med arbeidslivet for øvrig, må det være helt uakseptabelt at institusjonene fortsetter å lete etter måter å omgå regelen om faste ansettelser på.

Ola Borten Moe fortjener ros for sitt løfte om å ta midlertidigheten i akademia ned på nivå med resten av arbeidslivet. Han skal også få skryt for å ha bestilt denne rapporten. Han har stilt de rette spørsmålene, og nå har han svarene. Neste skritt må være politisk handling. Nå må noe *gjøres*.

Fra intensjon til tiltak

Og hva er dette «noe»? Vel, det kan for eksempel være å stramme inn postdoktorordningen når regjeringen senere i år skal legge fram forslag til en revidert universitets- og høyskolelov. Rapporten slår klart og tydelig fast at postdoktorordningen i dag misbrukes som en ordinær midlertidig forskerstilling og ofte ikke er en kvalifiseringsstilling, slik lovverket egentlig krever. Regjeringen kan også tydeliggjøre at penger gitt av regjeringen via Forskningsrådet ikke bør regnes som «eksterne midlere». «Det er et paradoks at en stor andel av politisk prioriterte forskningsområder og toppsatsinger gjennom Forskningsrådets tildelinger går til å finansiere ansettelse av forskere uten fast og langsiktig tilknytning

AV GURO ELISABETH LIND,
leder i Forskerforbundet

«Sjelden har jeg lest en rapport som leverer en så knusende dom over arbeidsgiverpolitikken i staten.»

til institusjonene», heter det i rapporten. Dette må ta slutt. Offentlig forskningsfinansiering kan ikke være en driver for midlertidige ansettelser, i strid med prinsippene i norsk arbeidsliv.

Sist, men ikke minst, må noe *gjøres* med kultur og ledelse i kunnskapssektoren. For rapporten avdekker betydelige ledelsesutfordringer. Som det heter i rapporten: «En overordnet anbefaling er at både sentrale forsknings- og utdanningsmyndigheter og ledere på alle nivåer i UH-sektoren tar ansvar for at finansieringsordninger, ledelse, organisering, personalpolitikk, rekrutteringstiltak og prosjektakkvisisjon tar sikte på å redusere midlertidighet.»

Første skritt bør være å innkalle sektoren til et hastemøte om rapporten og gjøre innholdet og utfordringene ettertrykkelig kjent. Nå er rapporten ute av departementsskuffen. Det er bare å sette i gang.

Forskerforums nyhetsbrev

Vil du holde deg oppdatert om forskning og høyere utdanning på universiteter, høyskoler, forskningsinstitutter og i arkiv, bibliotek og museum?

Forskerforums nyhetsbrev kommer én gang i uken med nyheter, debattstoff og stillingsutlysninger fra vår nettside.

Vi fortsetter selvsagt å sende deg 10 utgaver i året av bladet Forskerforum, og du kan følge daglige nyhetsoppdateringer på Forskerforum.no.

Meld deg på Forskerforums nyhetsbrev på våre nettsider!

